

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Юридичний факультет

**Кафедра аграрного, земельного та екологічного права
ім. академіка В.З. Янчука**

КРАСНОВА Ю.А.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для самостійного вивчення
дисципліни**

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

для ОКР «Бакалавр» денної та заочної форми навчання

зі спеціальності 6.030401 «Правознавство»

код кафедри: 07.02.02

Київ — 2017

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

На сучасному етапі реформування аграрного сектора економіки першочергову роль відіграє створення суб'єктів господарювання, здатних виробляти конкурентноспроможну, високоякісну та екологічно чисту продукцію. Актуального значення набуває професійна підготовка фахівців-юристів, добре обізнаних у юридичних питаннях щодо охорони довкілля та природокористування.

У зв'язку з цим постає завдання підвищення рівня викладання та засвоєння студентами еколого-правових знань, що формуються відповідно до сучасних напрямів державної політики в галузі екологічних відносин, досягнень науки екологічного права. Цим обумовлено введення до навчального процесу комплексної навчальної дисципліни “Екологічне право”.

Мета курсу “Екологічне право” – формування системи знань з питань правового регулювання екологічних відносин, юридичного забезпечення екологічної складової діяльності сільськогосподарських підприємств, охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Завдання дисципліни “Екологічне право”:

1) вивчення системи чинного екологічного законодавства, а також еколого-правових проблем, що стоять перед наукою екологічного права;

2) вивчення системи чинного природоресурсного законодавства, основних проблем, пов'язаних із землекористуванням, водокористуванням, надрокористуванням, лісокористуванням, використанням атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу;

3) вивчення системи чинного природоресурсного законодавства, основних проблем, пов'язаних з охороною земель, вод, надр, лісів, атмосферного повітря, охороною рослинного і тваринного світу.

У професійному аспекті завдання навчального курсу є поширення зазначених положень на сферу екологічних правовідносин, оскільки підготовка кваліфікованого фахівця передбачає глибоке опанування ним певних правових знань, як обов'язкову умову подальшої успішної професійної діяльності.

Студенту належить оволодіти відповідною сукупністю знань, вмінь та навичок, зокрема:

– **студент повинен засвоїти знання** із загальної теорії екологічного права, його особливої та спеціальної частин;

– **студент повинен вміти:**

- давати визначення основних категорій та понять екологічного права;

- відрізняти екологічні правові відносини від інших відносин, що виникають у суспільному житті;

- орієнтуватися у чинному екологічному законодавстві;

- знати проблеми розвитку науки екологічного права на сучасному етапі;

- застосовувати теоретичні знання і приписи нормативно-правових актів у практичній діяльності;

- **студент повинен набути** навичок використовувати чинне екологічне законодавство для розширення свого правового кругозору, правової культури та вирішення питань, що виникають у практичній діяльності.

Для вивчення дисципліни “Екологічне право” необхідно спиратися на знання, отримані під час вивчення таких дисципліни ОКР "Бакалавр", як "Теорія держави і права", "Конституційне право України", "Адміністративне право", "Цивільне право", "Земельне право", "Фінансове право", "Кримінальне право" тощо.

Вивчення навчальної дисципліни закінчується складанням іспиту.

1. ПРОГРАМА НОРМАТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Основи екологічного права

Тема 1. Загальнотеоретичні засади екологічного права

Поняття та предмет екологічного права як галузі права. Місце екологічного права в системі юридичних та екологічних наук. Проблеми у здійсненні екологічної політики держави. Методологія екологічного права. Екологічні правовідносини. Об'єкти та суб'єкти екологічного права. Принципи, функції та норми екологічного права. Система екологічного права. Екологічне право як галузь законодавства, як навчальна дисципліна і галузь науки.

Джерела екологічного права. Конституція України в системі джерел екологічного права. Законодавче та підзаконне нормативно-правове регулювання екологічних відносин. Акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування як джерела екологічного права. Міжнародні договори як джерела екологічного права України.

Тема 2. Екологічна правосуб'єктність людини

Поняття екологічних прав і свобод людини. Система конституційних екологічних прав і свобод людини в Україні. Право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Право людини на відшкодування екологічної шкоди. Право людини на свободу екологічної інформації. Система галузевих екологічних прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Обов'язки людини і громадянина у галузі екології. Гарантії екологічних прав людини та основні форми їх захисту.

Тема 3. Право власності на природні ресурси та право природокористування

Поняття права власності на природні ресурси. Об'єкти і суб'єкти права власності на природні ресурси. Підстави виникнення права власності на природні ресурси. Зміст права власності на природні ресурси. Форми та методи забезпечення права власності на природні ресурси. Підстави припинення права власності на природні ресурси.

Поняття та види права природокористування. Принципи права природокористування. Суб'єкти та об'єкти права природокористування. Право загального природокористування. Право спеціального природокористування. Основні права та обов'язки природокористувачів. Підстави виникнення та припинення права природокористування. Особливості природокористування на правах оренди.

Тема 4. Правове забезпечення екологічної безпеки

Загальнотеоретичні засади екологічної безпеки. Поняття екологічного ризику та його місце в системі правовідносин екологічної безпеки. Правове регулювання ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки.

Правове регулювання біологічної безпеки. Проблеми клонування людини, об'єктів тваринного та рослинного світу. Правове регулювання поводження з генетично-модифікованими організмами. Правове регулювання поводження з відходами виробництва та споживання.

Загальнотеоретичні засади правового регулювання надзвичайних екологічних ситуацій. Правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації. Підстави та порядок запровадження надзвичайної екологічної ситуації. Державне управління у сфері регулювання відносин, що виникають у зв'язку із надзвичайними екологічними ситуаціями. Загальна характеристика єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні екологічні ситуації.

Тема 5. Державне управління в галузі охорони довкілля

Поняття державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Система та повноваження органів публічної влади в галузі охорони довкілля. Повноваження в галузі охорони довкілля органів державного управління загальної компетенції. Повноваження в галузі охорони довкілля органів державного управління спеціальної компетенції. Повноваження інших органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Загальнотеоретичні засади функцій державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Правове регулювання державного моніторингу навколишнього природного середовища. Правове регулювання державного обліку у галузі природокористування й охорони навколишнього природного середовища. Правове регулювання ведення державних кадастрів природних ресурсів. Правове регулювання стандартизації і нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища. Правове регулювання лімітування в галузі природокористування. Правове регулювання екологічного ліцензування. Правове регулювання державного екологічного контролю. Правове регулювання екологічного інформаційного забезпечення.

Тема 6. Економіко-правовий механізм природокористування та охорони довкілля

Загальнотеоретичні засади економіко-правового механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Порядок фінансування екологічних заходів. Збори за спеціальне природокористування та забруднення навколишнього природного середовища: поняття, види, порядок сплати. Правове регулювання екологічного страхування.

Загальнотеоретичні засади екологічної експертизи. Об'єкти і суб'єкти екологічної експертизи. Порядок здійснення державної екологічної експертизи. Порядок здійснення громадської екологічної експертизи. Порядок здійснення спеціальних екологічних експертиз. Правовий статус експерта екологічної експертизи. Права та обов'язки замовників екологічної експертизи. Порядок фінансування екологічної експертизи. Державне управління та контроль в галузі еколого-експертної діяльності.

Правове регулювання екологічного аудиту. Об'єкти і суб'єкти екологічного аудиту. Порядок здійснення екологічного аудиту. Правовий статус екологічного аудитора. Права та обов'язки суб'єктів екологічного аудиту. Порядок фінансування екологічного аудиту. Юридична відповідальність за порушення законодавства про екологічну експертизу та екологічний аудит.

Тема 7. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

Загальнотеоретичні засади юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Поняття екологічного правопорушення. Об'єкти і суб'єкти екологічного правопорушення. Кримінально-правова відповідальність за екологічні правопорушення. Адміністративно-правова відповідальність за екологічні правопорушення. Цивільно-правова відповідальність за екологічні правопорушення. Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення.

Модуль 2.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ТА ПРИРОДООХОРОННОГО ПРАВА

Тема 8. Правова охорона та використання земель

Поняття та юридичні ознаки землі як об'єкта правової охорони та використання. Загальнотеоретичні засади використання та охорони земельних ресурсів. Екологічні права та обов'язки власників земель та землекористувачів. Державне управління і контроль у сфері використання та охорони земельних ресурсів. Основні функції державного управління землями. Правове регулювання ведення державного земельного кадастру.

Поняття, суб'єкти та об'єкти земельних правопорушень. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання земель.

Тема 9. Правова охорона та використання водних ресурсів

Поняття та юридичні ознаки вод як об'єкта правової охорони та використання. Загальнотеоретичні засади водного права. Принципи права водокористування. Басейновий принцип державного управління у сфері використання, охорони та відтворення водних ресурсів. Об'єкти і суб'єкти права

водокористування. Екологічні права та обов'язки водокористувачів. Державне управління і контроль у сфері використання та охорони водних ресурсів. Правове регулювання ведення державного водного кадастру.

Поняття, суб'єкти та об'єкти водних правопорушень. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.

Тема 10. Правова охорона та використання надр

Поняття та юридичні ознаки надр як об'єкта правової охорони та використання. Загальнотеоретичні засади гірничого права. Загальнотеоретичні засади надрокористування та правової охорони надр. Екологічні права та обов'язки надрокористувачів. Державне управління і контроль в галузі вивчення, використання та охорони надр. Правове регулювання ведення державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин. Правове регулювання геологічної інформації.

Поняття, суб'єкти та об'єкти гірничих правопорушень. Юридична відповідальність за порушення гірничого законодавства.

Тема 11. Правова охорона атмосферного повітря

Поняття та юридичні ознаки атмосферного повітря як міжнародного універсального розподільчого природного ресурсу. Загальнотеоретичні засади охорони атмосферного повітря. Державне управління і контроль у галузі охорони атмосферного повітря. Правове регулювання стандартизації і нормування у галузі охорони атмосферного повітря. Правове регулювання здійснення державного обліку та моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря.

Поняття, суб'єкти та об'єкти правопорушень у галузі охорони атмосферного повітря. Юридична відповідальність за порушення атмосферного охоронного законодавства.

Тема 12. Правова охорона і використання тваринного світу

Поняття та юридичні ознаки тваринного світу як об'єкта правової охорони та використання. Загальнотеоретичні засади фауністичного права. Екологічні права та обов'язки користувачів об'єктами тваринного світу. Правове регулювання мисливства. Правове регулювання рибальства. Державне управління і контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Правове регулювання ведення державного кадастру тваринного світу.

Поняття, суб'єкти та об'єкти правопорушень у галузі фауністичного права. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.

Модуль 3.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ТА
ПРИРОДООХОРОННОГО ПРАВА. МІЖНАРОДНЕ ТА ЄВРОПЕЙСЬКЕ
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Тема 13. Правова охорона і використання рослинного світу

Поняття та юридичні ознаки рослинного світу як об'єкта правової охорони та використання. Загальнотеоретичні засади флористичного права. Загальнотеоретичні засади охорони і використання природних рослинних ресурсів. Правове регулювання загального використання природних рослинних ресурсів. Правове регулювання спеціального використання природних рослинних ресурсів. Правове регулювання ведення Зеленої книги України. Державне управління і контроль у сфері охорони та використання рослинного світу. Правове регулювання ведення державного кадастру рослинного світу.

Поняття, суб'єкти та об'єкти правопорушень у галузі флористичного права. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.

Тема 14. Правова охорона і використання лісів

Поняття та юридичні ознаки лісу як об'єкта правової охорони та використання. Загальнотеоретичні засади лісового права України. Поняття, види, суб'єкти та об'єкти лісокористування. Екологічні права та обов'язки лісокористувачів. Порядок здійснення плати за використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду. Державне управління і контроль у сфері використання та охорони лісів. Правове регулювання ведення державного лісового кадастру.

Поняття, суб'єкти та об'єкти правопорушень у сфері використання та охорони лісів. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.

Тема 15. Правове регулювання національної екологічної мережі України

Загальнотеоретичні засади правового регулювання екологічної мережі України. Поняття, види та основні складові національної екологічної мережі. Поняття й юридичні ознаки природних територій та об'єктів особливої державної охорони як ключових територій екомережі. Правовий режим природно-заповідного фонду України, курортних та лікувально-оздоровчих територій. Правовий режим рекреаційних та водоохоронних зон. Правовий режим полежахисних природних (лісових) смуг. Предмет правового регулювання Червоної книги України. Поняття та види природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України. Правовий режим водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення, як місця перебування

водоплавних птахів. Правовий режим природних об'єктів, що мають особливу наукову цінність.

Тема 16. Міжнародне екологічне право

Загальнотеоретичні засади міжнародного права навколишнього середовища. Принципи міжнародного екологічного права. Джерела міжнародного екологічного права. Міжнародно-правове регулювання охорони та використання природних ресурсів і об'єктів навколишнього середовища. Міжнародний організаційно-правовий механізм охорони довкілля. Поняття, суб'єкти та об'єкти міжнародних екологічних правопорушень. Міжнародно-правова відповідальність за екологічні правопорушення. Порядок здійснення міжнародного екологічного судочинства.

Тема 17. Європейське право навколишнього середовища

Загальнотеоретичні засади європейського права навколишнього середовища. Джерела європейського права навколишнього середовища. Проблеми реалізації основних європейських конвенцій та Директив Європейського Союзу з питань охорони довкілля. Проблеми адаптації екологічного законодавства України до європейського права навколишнього середовища.

II. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1

Тема 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Методичні вказівки

Вивчення теми доцільно розпочати з розгляду науково-методологічних засад взаємодії людини (суспільства) і природи. Слід мати на увазі, що природа – це об’єктивна реальність, яка існує незалежно від суспільства, від волі і свідомості людини та розвивається за об’єктивними природними законами, тобто закономірностями фізичної, хімічної, біологічної та інших форм руху матерії.

Без розуміння того, що являють собою об’єктивні закони розвитку природи, як вони проявляються у взаємодії з суспільством, як людина впливає на природу, тобто без чіткого уявлення про сутність і структуру зв’язків у системі “людина – суспільство – природа” правове регулювання відносин з приводу використання, відтворення, охорони навколишнього природного середовища і правозастосовна діяльність у цій сфері будуть або неефективними і навіть шкідливими, або ж недієвими. Через це вивченню власне юридичних питань у курсі екологічного права передую розгляд основних положень щодо сутності і форм взаємодії суспільства та природи, які є стратегічно важливими для розробки науково-методологічних основ екологічного права.

Насамперед слід звернути увагу на екологічну єдність людини і природи, неможливість людського буття без забезпечення оптимальних природних умов; неможливість уникнення антропогенного впливу на довкілля; історичну та економічну зумовленість взаємодії суспільства і природи. Використовуючи названі положення, екологічне право має сформулювати принципи та мету подальшого розвитку людини в сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

Важливо засвоїти, що особливістю відносин, які регулює екологічне право, є два інтереси, які лежать у їхній основі: екологічний та економічний. Людина є частиною природи, ланкою в системі природних зв’язків. З одного боку, вона виступає як суб’єкт, що активно впливає на природу за допомогою спеціально створених знарядь і засобів праці. Вона використовує речовини й енергію природи з метою отримання необхідних людському суспільству матеріальних благ. І з вдосконаленням засобів виробництва, розвитку науково-технічного прогресу вплив людини на природу стає все більш руйнівним. З іншого боку, людина як частина природного середовища є не лише суб’єктом споживання ресурсів, але й об’єктом природи, залежним від стану і якості довкілля, що відчуває його вплив і потребує забезпечення екологічної безпеки.

Звідси взаємодія людини і природи здійснюється в двох основних напрямках: а) використання природних об’єктів і ресурсів; б) охорона довкілля.

При цьому використання природних ресурсів виражає економічні інтереси суспільства, спрямовані на задоволення його матеріальних потреб. Охорона довкілля – це екологічні інтереси суспільного розвитку, пов'язані із забезпеченням якості та різноманіття навколишнього середовища. Разом з тим існує і навіть повинна переважати в цивілізованому суспільстві змішана форма взаємодії – еколого-економічна, яка передбачає раціональне природокористування, тобто науково обґрунтоване, ефективне використання природних об'єктів і ресурсів у поєднанні з природоохоронними вимогами.

Виходячи з цього, основною метою екологічного права є забезпечення правовими засобами балансу між екологічними й економічними інтересами суспільства, створення оптимальних правових моделей функціонування відносин у сфері взаємодії людини і суспільства, які дозволили б поєднати інтенсивне економічне зростання із підтриманням якості та безпеки навколишнього середовища.

Вивчаючи екологічне право як юридичну форму екологічних відносин, необхідно проаналізувати основні наукові концепції щодо правової природи та назви галузі права, з'ясувати поняття екологічного права та його місце в правовій системі України. При цьому бажано висвітлити аргументи, які підтверджують або спростовують ту чи іншу концепцію. Далі студент повинен сформулювати свій погляд щодо проблеми і, виходячи з цього, дати поняття екологічного права та з'ясувати його соціальну роль і призначення. Завершити вивчення вказаного блоку проблем необхідно демонстрацією зв'язків екологічного права з іншими галузями у вітчизняній системі права.

Розгляд предмета та методу екологічного права має бути логічним продовженням аналізу юридичної природи галузі. Слід з'ясувати поняття предмета екологічного права та охарактеризувати основні види суспільних відносин, які він охоплює. При аналізі методу потрібно показати співвідношення цивільно-правових і адміністративно-правових засад у регулюванні екологічних правовідносин, висвітлити специфіку способів і прийомів, за допомогою яких екологічне право впливає на поведінку суб'єктів цих відносин.

Вивчення принципів екологічного права має ґрунтуватися, з одного боку, на аналізі норм екологічного законодавства, насамперед ст. 3 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, з іншого боку – на доктринальних положеннях, розроблених у науці екологічного права. Слід дати визначення поняття принципів, навести їх перелік, охарактеризувавши кожен принцип окремо, та показати значення принципів екологічного права для правозастосування та правотворчості в сфері регулювання еколого-правових відносин.

Особливу увагу слід звернути на визначення поняття системи екологічного права та розгляд її структурних елементів (Загальної та Особливої частин, підгалузей, простих і складних інститутів). При цьому потрібно мати на увазі, що дискусії стосовно юридичної природи екологічного права та його місця в правовій системі України спричиняють неоднозначність трактування внутрішньої структури та побудови галузі.

Отже, уявлення про систему екологічного права потребують відповідної аргументації, що має ґрунтуватися на сутності й особливостях предмета та методу (методів) еколого-правового регулювання.

Логічним продовженням розгляду системи екологічного права є вивчення поняття екологічного права як науки та навчальної дисципліни, співвідношення між цими поняттями та екологічним правом як галуззю. Слід звернути увагу на історію розвитку та сучасний стан науки екологічного права (при цьому подати інформацію про найбільш видатних вітчизняних і зарубіжних вчених та їхній внесок у розвиток науки екологічного права), її взаємозв'язок з іншими юридичними та неюридичними науками.

Питання джерел екологічного права та системи екологічного законодавства є одними з найбільш складних і проблемних у навчальному курсі. По-перше, студентам слід звернути увагу на те, що нормативні акти є хоча й основним, але не єдиним різновидом джерел галузі.

Важлива роль в еколого-правовому регулюванні належить міжнародним договорам, що у встановленому порядку набули чинності для України.

Крім того, джерелами екологічного права можуть бути правові звичаї та прецеденти Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини.

По-друге, необхідно враховувати, що первинна кодифікація екологічного законодавства в основному була завершена до 1995 року, тобто до прийняття основоположних для правової системи України документів – Конституції і Цивільного кодексу. Відповідно, деякі з чинних екологічних законів і кодексів їм не відповідають і застосовуються лише в тій частині, в якій не вступають з ними в суперечність. Нині відбувається повторна кодифікація екологічного законодавства, однак цей процес далекий від завершення, що утворює істотні проблеми в регулюванні екологічних відносин.

Питання для самостійного вивчення

1. Екологічні правовідносини: поняття, об'єкти, суб'єкти, зміст.
2. Акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування як джерела екологічного права.

Практичне завдання:

1. Задача

Група народних депутатів України звернулася до Конституційного Суду України щодо перевірки відповідності Конституції України положень ст. 91 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ). На думку депутатів, зазначена стаття ЗКУ значно обмежує право власності на землю порівняно із положенням Основного закону. Так, всупереч нормі ст. 41 Конституції України, відповідно до якої кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а право приватної власності є непорушним, ЗКУ значно обмежує можливості землевласника користуватись і розпоряджатись земельною ділянкою, встановлюючи обмеження щодо цільового призначення, зобов'язуючи підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні

---

2. Знайдіть правильний варіант відповіді та підкресліть його:

1. Екологічні відносини поділяються на:

- 1) внутрішні та зовнішні;
- 2) прості та складні;
- 3) комплексні та не комплексні;
- 4) структуровані та неструктуровані;
- 5) систематизовані та несистематизовані.

2. Природні і природно-антропогенні цінності, з приводу яких складаються екологічні відносини – це:

- А) предмет екологічного права;
- Б) об’єкт екологічного права;
- В) метод екологічного права;
- Г) джерело екологічного права;
- Д) функція екологічного права.

3. Завданням Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” є регулювання відносин:

а) у галузі використання, розподілу та перерозподілу природних ресурсів, охорони природних комплексів та екологічних систем, забезпечення екологічної безпеки;

б) у галузі розподілу та перерозподілу природних ресурсів, надання їх у користування, визначення форм власності на природні ресурси, їх відтворення та охорони;

в) у галузі раціонального використання природних ресурсів, дбайливого ставлення до довкілля та охорони природи від протиправних посягань;

г) у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

4. Об'єктом антропоохоронних відносин є:

а) екологічна безпека;

б) людина;

в) природні ресурси;

г) правовий режим територій, що зазнали негативних змін внаслідок надзвичайних екологічних ситуацій.

5. Предметом природоохоронного права є:

а) відпочинок у національному парку;

б) внутрішньогосподарський землеустрій у сільськогосподарському угідді;

в) комплексна забудова мікрорайону міста;

г) встановлення охоронних обмежень за договором із власником земельної ділянки.

Література:

1. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.

2. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга (ред.). — Х.: Право, 2005. — 384 с.

3. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.

4. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.

5. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

Тема 2. ЕКОЛОГІЧНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЛЮДИНИ

Методичні вказівки

Екологічні права та обов'язки становлять основу еколого-правового статусу людини і громадянина, тобто правового становища фізичної особи у галузі екологічних правовідносин. Вивчення еколого-правового статусу людини і громадянина має ґрунтуватися на загальних знаннях студентів у галузі гуманітарного права, отриманих насамперед з курсів теорії права, конституційного та цивільного права.

Екологічні права громадян визначають сукупну міру можливої та дозволеної поведінки людини у сфері належності природних об'єктів, їх використання, відновлення та охорони навколишнього природного середовища. Ця міра включає в себе можливість безпосередньо користуватися природою, вимагати від держави, фізичних та юридичних осіб виконання їхніх обов'язків щодо охорони навколишнього природного середовища у випадку погіршення його якості, а також звертатися за державним або громадським захистом своїх порушених прав.

Екологічні права громадян закріплені Конституцією України, екологічними кодексами та законами. У загальній формі ці права перераховані у ст. 9 Закону України “Про навколишнє природне середовище”.

Вказану норму студентам слід детально опрацювати, з'ясувавши зміст кожного з наведених прав.

Особливе місце серед екологічних прав громадян займає право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище. Це фундаментальне право, що належить людині внаслідок її існування, є необхідною умовою життя і тому невід'ємне від особи так само, як право на життя, на особисту недоторканність тощо. Це право закріплене в ст. 50 Конституції України й низці інших еколого-правових нормативних актів. Екологічна безпека – це такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується попередження погіршення екологічного стану та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Отже, право на безпечне навколишнє природне середовище – це юридично закріплена можливість мешкати у природному середовищі, що не завдає шкоди здоров'ю та життю, а у випадку порушення цього права – вимагати його захисту у встановленому законом порядку.

Чинне екологічне законодавство України визначає юридичні критерії безпеки навколишнього природного середовища – нормативи екологічної безпеки. Тому для кращого розуміння сутності права на безпечне для життя і здоров'я довкілля варто повторити вже пройдений матеріал щодо функцій екологічного управління, зокрема функції екологічної стандартизації і нормування.

Право на безпечне навколишнє природне середовище забезпечується системою взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Найбільш дієвими

гарантіями реалізації цього права є можливість природокористування, звернення за захистом до державних органів, створення громадських природоохоронних об'єднань та участь у їх діяльності, обговорення екологічних питань тощо.

У подальшому вивченні теми слід детально розглянути й інші найважливіші конституційні екологічні права людини – право на екологічну інформацію та на відшкодування шкоди, завданої порушенням законодавства про охорону довкілля. Необхідно розглянути гарантії реалізації цих прав та особливості їх охорони.

Важливим є питання щодо підстав обмеження та припинення екологічних прав, а також з'ясування кола екологічних прав, які не можуть бути обмежені або припинені.

Поряд з екологічними правами громадяни мають обов'язки, передбачені Конституцією, Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища” та іншими еколого-правовими нормативними актами. Слід вивчити систему загальних обов'язків, а також розглянути спеціальні обов'язки, визначені поресурсовим законодавством.

Питання для самостійного вивчення

1. Право людини на відшкодування екологічної шкоди.
2. Форми захисту екологічних прав людини.

Практичне завдання:

1. Задача

Під час проведення чергового рейду по контролю за додержанням екологічного законодавства на території регіонального ландшафтного парку державним екологічним інспектором було накладено адміністративне стягнення на громадян, які розташували намети, розводили вогнища, збирали гриби та ягоди, здійснювали рибальство та купалися у заповідній зоні.

Громадянин Міщенко В. у протоколі заперечив проти накладення стягнення. Він не вбачає у своїх діях порушення законодавства, оскільки має право на відпочинок відповідно до Конституції України, а рибальство здійснював незабороненим способом.

Визначити види правовідносин, що виникли.

Дати характеристику екологічних прав, про які йдеться в задачі.

Розглянути варіант, коли зазначені дії відбувалися у приміській зеленій зоні.

Вирішити справу.

---

2. Скільки поресурсних кодексів діє в Україні:

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

3. Які екологічні права не можуть бути обмежені:

- а) право на загальне користування об'єктами державної і комунальної власності;
- б) право на безпечне для життя і здоров'я довкілля;
- в) право приватної власності на природні об'єкти;
- г) право на екологічну інформацію.

4. Які із вказаних екологічних обов'язків закріплені у Конституції України:

- а) охороняти природу;
- б) не завдавати шкоди довкіллю;
- в) раціонально використовувати природні ресурси;
- г) здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки.

5. Які способи захисту екологічних прав належать до самозахисту:

- а) звернення до суду;
- б) звернення до адміністративних органів;
- в) громадські акції;
- г) погодження спірних питань без звернення до юрисдикційних органів;
- г) звернення з запитом до державного органу про надання екологічної інформації.

Література:

1. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
2. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга (ред.). — Х.: Право, 2009. — 328 с.
3. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
4. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.
5. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

Тема 3. ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ТА ПРАВО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Методичні вказівки

Вивчаючи поняття права власності на природні ресурси, насамперед слід повторити загальні цивільно-правові положення щодо права власності, а потім відстежити особливості правового регулювання відносин власності на природні ресурси. Для отримання повного уявлення про проблему необхідно проаналізувати також еволюцію відносин власності в цій сфері за період незалежності України.

Право власності на природні ресурси розглядається в об'єктивному (широкому) і суб'єктивному (вужькому) значеннях. В об'єктивному значенні – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини з приводу належності об'єктів природи одним особам і відчуженості таких об'єктів від інших осіб. Право власності на природні ресурси в суб'єктивному значенні – це право конкретного суб'єкта володіти, користуватися і в дозволених законом рамках розпоряджатися певними частинами природних об'єктів.

При розгляді змісту права власності на природні ресурси зверніть увагу на сутність і характер права володіння природними ресурсами, права користування та обмежений характер права розпорядження природними ресурсами. Право володіння означає фактичне володіння річчю, яке має юридичне значення. Щодо природних ресурсів, то володіння, як правило, виражається у віднесенні природного об'єкта до відання власника, закріпленні його за власником (наприклад, земельної ділянки з визначеними межами за фермерським господарством). Право володіння належить будь-якому власнику, якщо, звичайно, об'єкт не передано у користування чи оренду іншим особам. Право користування об'єктом природи – це право здійснювати його безпосередню господарську експлуатацію з метою вилучення його корисних властивостей і якостей, отримання інших благ. Право користування також зберігається у власника в тому разі, коли об'єкт не передано в оренду чи в користування іншим суб'єктам.

Право розпорядження є основним повноваженням власника, яке і відрізняє його від користувачів. Якщо відбувається передача цього права, то змінюється і власник об'єкта. Право розпорядження природним об'єктом – це право визначати його юридичну долю, вчиняти дії, спрямовані на зміну його юридичного статусу. У найбільш повному обсязі це право належить державі, яка може передавати природні ресурси у власність іншим суб'єктам, надавати їх у користування та вилучати у користувачів, видавати нормативно-правові акти, які визначають режим тих чи інших природних об'єктів. Певні обмеження права власності на природні ресурси встановлені для приватних і комунальних власників. Законодавство обмежує перелік угод, які можуть бути вчинені з природними об'єктами. Крім того, приватні власники не мають права самостійно змінювати цільове призначення природного об'єкта, погіршувати його якість, знищувати тощо. Ці обмеження пов'язані зі специфікою природних

ресурсів як об'єктів власності, що, незважаючи на приналежність конкретним суб'єктам, продовжують лишатися невід'ємними елементами навколишнього природного середовища, зберігати екологічні взаємозв'язки з іншими природними компонентами.

Особливості права розпорядження щодо окремих суб'єктів мають бути окреслені стосовно держави, територіальних громад, фізичних та юридичних осіб, а також іноземних суб'єктів.

Об'єкти права власності на природні ресурси істотно відрізняються від традиційних об'єктів цивільно-правових відносин власності, тому слід урахувати їхні відмінні риси, які значною мірою визначають сутність права власності на природні ресурси. Студентам потрібно мати на увазі, що не всі природні ресурси можуть бути привласнені, а лише ті, які піддаються індивідуалізації. Такі ж природні ресурси, як наприклад енергія вітру чи сонячна радіація, хоча й активно використовуються людством, але привласнені бути не можуть. Крім того, на право власності на природні ресурси впливають як екологічні (пов'язаність із навколишнім середовищем, включення в систему екологічних взаємозв'язків, природне походження тощо), так і економічні (визнання природних ресурсів національним багатством, відсутність вартості в розумінні витрат людської праці на створення, особливості оцінки тощо) чинники, що зумовлюють особливий режим його здійснення.

Установивши спільні характеристики природних ресурсів як об'єктів права власності, слід окремо розглянути землю, водні об'єкти, надра, тваринний і рослинний світ, природно-заповідний фонд як об'єкти права власності. Питання щодо можливості існування права власності на атмосферне повітря залишається дискусійним, тому треба мати з цього приводу власну позицію, врахувавши чинні нормативні положення та їх відповідність природним характеристикам атмосферного повітря й повітряного простору в межах території України.

Суб'єктами права власності на природні ресурси виступають держава (державна власність), територіальні громади (комунальна власність), юридичні і фізичні особи. Реформування законодавства про власність на природні ресурси в Україні дало можливість іноземним суб'єктам (іноземним державам, фізичним особам, що не є громадянами України, іноземним юридичним особам) бути власниками окремих природних об'єктів в Україні за умов, визначених в законі. Тому необхідно розглянути ці питання та з'ясувати сутність проблем у реалізації іноземними суб'єктами права власності на природні ресурси в Україні.

Наступним важливим блоком у темі є коло підстав і порядок виникнення права власності на природні ресурси й припинення цього права. При вивченні цього блоку варто детально вивчити класифікацію підстав виникнення (припинення) права власності на природні ресурси, а також звернути особливу увагу на момент виникнення права власності і характер документів, які це право посвідчують.

Завершувати вивчення теоретичних питань права власності на природні ресурси доцільно аналізом видів порушень права власності на природні ресурси, форм охорони цього права і гарантій його здійснення.

Право природокористування тривалий час виступало основним і найбільшим інститутом екологічного права, оскільки природні ресурси перебували лише в державній власності й іншим суб'єктам надавалися лише у користування. У сучасних умовах його роль, з одного боку, дещо звузилася в результаті законодавчого закріплення плюралізму власності на природні об'єкти, з іншого – з'явилися нові види природокористування, невідомі радянському законодавству, які мають забезпечити правовий інструментарій для оптимальної реалізації прав та економічних інтересів власників і користувачів природних об'єктів, а також раціональну і невиснажливу експлуатацію природних ресурсів.

При вивченні теми слід звернути увагу на аналіз термінології, що використовується в нормативно-правових актах, які регулюють відносини природокористування. Так, в екологічному законодавстві застосовуються терміни “використання” природних ресурсів і “користування” природними ресурсами. Термін “використання” природних ресурсів за змістом ширший, ніж “користування”, він охоплює випадки експлуатації природних ресурсів як на праві дозвільного природокористування, оренди, обмежених речових прав (емфітевзис, суперфіцій, сервітут), так і на праві власності. Термін “користування” позначає використання природних об'єктів особами, що не є їхніми власниками.

Необхідно мати на увазі, що право природокористування розглядається в об'єктивному і суб'єктивному значеннях. Право природокористування в об'єктивному розумінні – це інститут Загальної частини екологічного права, в якому об'єднані норми, що визначають спільні положення для права користування всіма видами природних об'єктів, включаючи і норми, які регулюють їх комплексне використання. Право природокористування розвивалося шляхом формування та удосконалення права користування окремими видами природних об'єктів, а саме: права землекористування, права водокористування, права лісокористування, права користування надрами, права користування тваринним світом тощо. Незважаючи на певну специфіку, ці види права природокористування мають спільні ознаки. До того ж усі природні об'єкти тісно пов'язані між собою в навколишньому природному середовищі і, як правило, не можуть існувати відокремлено один від одного, що дозволяє усі правові норми, які закріплюють загальні права користування різними видами природних об'єктів, об'єднати в правовий інститут.

У суб'єктивному розумінні – це забезпечена законом можливість безпосередньої експлуатації природного об'єкта з метою одержання певних благ, забезпечення потреб та інтересів природокористувача.

Суб'єктивне право природокористування визначає можливу поведінку суб'єктів у межах екологічного законодавства по вилученню корисних властивостей і якостей об'єкта з метою реалізації своїх екологічних інтересів.

Право природокористування виникає з приводу використання різних екологічних об'єктів. Ними можуть бути конкретні природні об'єкти, їх складові частини, які піддаються або не піддаються індивідуалізації, окремі властивості і якості цих об'єктів природи.

Чинне екологічне законодавство перебуває у стадії реформування, не всі еколого-правові нормативні акти узгоджені між собою. Слід мати на увазі, що тривалий час природні об'єкти перебували лише в державній власності, й повноваження по наданню їх у користування розподілялися між центральними та місцевими органами влади, а також органами місцевого самоврядування залежно від того, до яких ресурсів належить відповідний об'єкт – загальнодержавного чи місцевого значення. Така класифікація збереглася в чинному законі “Про охорону навколишнього природного середовища”, Водному кодексі України та деяких інших актах, ухвалених у процесі первинної кодифікації екологічного законодавства України. Однак реформування екологічних відносин на засадах різноманіття власності на природні ресурси базується на принципі, згідно з яким розпоряджатися (у тому числі передавати у користування) природним об'єктом повинен його власник. Отже, повноваження по наданню в користування об'єктів державної власності належить державі в особі органів державної влади, комунальної власності – територіальним громадам в особі органів місцевого самоврядування, приватної власності – відповідно фізичним та юридичним особам. Такий підхід передбачено, зокрема, ЗК 2001 року, ЛК України в редакції 2006 року. Останній, наприклад, взагалі не розмежовує лісові ресурси на такі, що мають загальнодержавне та місцеве значення. Хоча такий розподіл і збережено в законі “Про охорону навколишнього природного середовища”, однак з прийняттям оновленої редакції ЛК ця класифікація лісових ресурсів не має практичного застосування. Студентам потрібно зрозуміти описану проблему й враховувати класифікацію об'єктів природокористування на ресурси загальнодержавного й місцевого значень у необхідних випадках. Крім того, слід взяти до уваги належність природного об'єкта на праві власності тому чи іншому суб'єктові.

Суб'єктами права природокористування є юридичні або фізичні особи, в тому числі й іноземні, які у визначеному законом порядку набули права користування природними об'єктами або ресурсами для відповідних цілей і мають у зв'язку з цим певні права та обов'язки.

Серед зазначених прав та обов'язків виділяють загальні (стосуються всіх природокористувачів, закріплені в законі “Про охорону навколишнього природного середовища” та інших актах функціонального характеру) та спеціальні (передбачені для окремих суб'єктів щодо певних об'єктів або видів користування і фіксуються з більшим чи меншим ступенем деталізації в поресурсних актах і документах, які посвідчують право природокористування). Необхідно проаналізувати зміст зазначених прав та обов'язків, а також правові заходи їх охорони і захисту.

Надалі при вивченні теми слід зосередитися на правових видах природокористування, розглянувши, зокрема, загальне і спеціальне

природокористування, первинне і вторинне (похідне), класифікацію права природокористування залежно від об'єктів природи, залежно від суб'єктного складу та строків природокористування. Окремо виділяються види природокористування, засновані на договорі (оренда природних об'єктів, концесія), на адміністративному дозволі, а також природокористування, що здійснюється на засадах обмежених речових прав (емфітевзис, суперфіцій, сервітут).

Важливим блоком питань теми, що розглядається, є коло підстав виникнення і припинення права природокористування, підстав зміни умов природокористування та обмеження прав природокористувачів.

Особливу увагу слід звернути на процесуальний аспект виникнення права природокористування та компетенцію суб'єктів, наділених повноваженнями передавати природні об'єкти в користування.

Питання для самостійного вивчення

1. Види права природокористування.
2. Право власності Українського народу на природні ресурси.

Практичне завдання:

1. Задача

Громадянин Вітренко Т. отримав в порядку безоплатної приватизації земельну ділянку площею 0,12 га, на якій почав здійснювати видобуток глини, піску та підземних вод для їх подальшої реалізації місцевим підприємцям.

Державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Вітренка Т. було притягнуто до адміністративної відповідальності та внесено припис про заборону йому здійснювати вказаних видобуток в майбутньому.

Вітренко Т. оскаржив дії інспектора, зазначивши, що земельна ділянка є його власністю, а видобувані ним пісок, глина та вода є складовими такої ділянки, а тому право власності на них автоматично впливає із його права на вказану ділянку.

Визначити види правовідносин, що виникли.

Які особливості права власності на корисні копалини, які знаходяться на земельних ділянках окремих осіб, передбачені чинним законодавством України?

Надати правову оцінку позиції інспектора.

Надати правову оцінку позиції В.

Вирішити справу.

- б) право власності і управління;
- в) право власності і право успадкованого довічного володіння.

3. Вкажіть, які об'єкти можуть перебувати у приватній власності:

- а) земельні ділянки оздоровчого призначення;
- б) ділянки надр;
- в) штучні водні об'єкти;
- г) тварини, занесені до Червоної книги;
- г) зоологічні парки;
- д) природні заповідники.

4. Яким чином може бути здійснено зміну цільового призначення природного об'єкта, що перебуває у приватній власності:

- а) за рішенням власника з наступним внесенням за його клопотанням змін до відповідного кадастру;
- б) за рішенням компетентного органу державної влади;
- в) за заявою власника на підставі рішення компетентного органу державної влади.

5. Вкажіть, оренда яких природних об'єктів не передбачена чинним законодавством:

- а) земельних ділянок;
- б) водних об'єктів (їх частин);
- в) ділянок надр;
- г) ділянок лісового фонду.

Література:

1. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
2. Природноресурсове право України: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Ред. І.І. Каракаш. — К.: Істина, 2005. — 376 с.
3. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Ред. А.П. Гетьман, М.В. Шульга. — Х.: Право, 2005. — 384 с.
4. Екологічне право. Особлива частина: Підручник. Повний академ. курс / За заг. ред. В.І. Андрейцева. — К.: Істина, 2001. — 544 с.
5. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
6. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.
7. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

Тема 4. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Методичні вказівки

Поняття екологічної безпеки є одним з ключових понять екологічного права. Правове забезпечення екологічної безпеки реалізується практично всією системою екологічного законодавства, актами як загального (функціонального), так і галузевого характеру. Екологічну безпеку прийнято розглядати як такий стан довкілля, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки, не завдається шкода життю і здоров'ю людини, не створюється загроза заподіяння такої шкоди.

За якісними показниками стан довкілля можна представити певними рівнями. Найвищий рівень якості – це чисте навколишнє середовище, в якому рівень забруднення практично нульовий, відсутні шкідливі впливи на нього людської діяльності. Другий рівень становить “сприятливе навколишнє середовище”. Він допускає забруднення довкілля, але за умови недопущення будь-яких негативних факторів, що впливають на його стан чи здоров'я людини. Право людини на сприятливе для життя і здоров'я довкілля закріплене низкою міжнародно-правових документів, а також конституціями багатьох держав. Проте в Україні законодавчо вимагається дотримання найнижчого третього рівня якості довкілля, тобто безпечного навколишнього середовища.

Цей рівень допускає наявність у середовищі певних негативних факторів за умови, якщо вони не загрожують здоров'ю людини. Отже, довкілля вважається безпечним, коли його стан відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, нормативам, які стосуються його чистоти, невиснаженості, екологічної стійкості, санітарних вимог тощо.

Важливе місце у системі правовідносин екологічної безпеки займає екологічний ризик. Слід вивчити визначення цієї категорії та з'ясувати її зміст.

Вимоги, які становлять зміст екологічної безпеки, визначаються насамперед залежно від суб'єкта господарювання та виду господарської діяльності. Відповідно слід розглянути вимоги екологічної безпеки в промисловості, сільському господарстві, на транспорті, в атомній енергетиці, при розміщенні населених пунктів.

Класифікація видів екологічної безпеки проводиться залежно від різних критеріїв: за джерелами небезпеки, за територіальним принципом, за масштабами шкідливого впливу, за способами і заходами забезпечення тощо.

Окремо слід розглянути екологічну безпеку транспортних засобів, ядерну та радіаційну безпеку, екологічну безпеку при поводженні з відходами, правові основи біологічної безпеки.

Правові заходи щодо забезпечення екологічної безпеки залежно від спрямованості дій поділяються на організаційно-превентивні, регулятивно-стимулюючі, розпорядчо-виконавчі, охоронно відновлювальні та забезпечувальні. Слід розглянути їхній зміст та правові форми здійснення.

Окремим блоком у рамках теми виділяється правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій. Необхідно вивчити такі поняття: зони

надзвичайної екологічної ситуації, зони екологічної катастрофи, зони підвищеної екологічної небезпеки та інших категорій зон надзвичайних екологічних ситуацій; з'ясувати порядок їх оголошення та зміст заходів, що можуть застосовуватися в режимі зони надзвичайної екологічної ситуації.

Питання для самостійного вивчення

1. Правове регулювання поведінки з генетично-модифікованими організмами.
2. Правове регулювання ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки.

Практичне завдання:

Задача 1

Державна екологічна інспекція в Чернівецькій області підготувала та передала на затвердження голові Чернівецької облдержадміністрації (далі – ОДА) Правила охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки в області. При погодженні проекту Правил Головний державний санітарний лікар заперечив проти розділу, в якому визначені заходи щодо охорони життя і здоров'я людини від проявів надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру, вважаючи, що такі заходи повинні здійснюватись на підставі регіональної програми охорони здоров'я населення „Здоров'я Буковини” та санітарно-епідемічного законодавства України.

Не зважаючи на позицію санітарного лікаря, Правила були введені в дію розпорядженням голови Чернівецької ОДА. Санітарний лікар оскаржив зазначене розпорядження до обласної ради.

Визначити види правовідносин, які виникли.

Чи відповідають положення Програми та її прийняття чинному законодавству?

Чи підлягає скарга санітарного лікаря задоволенню?

Вирішити справу.

Г) мету державного-правового регулювання.

2. Право громадян на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище:

- а) є абсолютним правом, оскільки йому кореспондується обов'язок необмеженого кола осіб та держави дотримуватися вимог екологічного законодавства;
- б) є відносним правом, оскільки всі екологічні права можуть бути забезпечені відносно нестабільно;
- в) є абсолютним або відносним, в залежності від об'єму прав та обов'язків учасників правовідносин, щодо забезпечення цього права.

3. До органів державного управління в сфері забезпечення екологічної безпеки спеціальної компетенції не належать:

- а) Міністерство охорони здоров'я України;
- б) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;
- в) Міністерство внутрішніх справ України;
- г) Державна служба з надзвичайних ситуацій України.

4. Відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» об'єкт визнається об'єктом підвищеної небезпеки в залежності від критерію:

- а) виду діяльності, що здійснюється;
- б) кількості працівників, які працюють на об'єкті;
- в) кількості порогової маси небезпечних речовин;
- г) результатів екологічної експертизи об'єкту.

5. Юридичними критеріями безпеки навколишнього середовища є:

- а) ліміти природокористування;
- б) гранично допустимі концентрації шкідливих речовин;
- в) гранично допустимі рівні шкідливого впливу;
- г) екологічні ліцензії.

Література:

1. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 р. // www.rada.gov.ua.
2. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Закон України від 8 червня 2000 р.
3. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 9 лютого 2001 р.
4. Комарницький В.М. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні / Луганська академія внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. — Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. — 150 с.
5. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посіб. / Київ. націон. ун-т ім. Тараса Шевченка — К.: Знання-Прес, 2002. — 332 с.
6. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: навч. посіб. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.Л. Бредихіна та ін. — Х.: Право, 2012. — 296 с.

Тема 5. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Методичні вказівки

Пристаючи до розгляду питань, пов'язаних із правовими основами управління в галузі використання природних ресурсів охорони довкілля, слід пам'ятати, що тема є складною через великі обсяги інформації та постійні процеси адміністративного реформування в державі. Водночас ці проблеми є основними в курсі екологічного права й потребують особливої уваги. Перед розглядом рекомендованої літератури з екологічного права доцільно повторити відповідні теми з курсів конституційного та адміністративного права України, а також державного будівництва та самоврядування.

Загальна характеристика управління у сфері використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища передбачає розгляд поняття управління, об'єктів і суб'єктів управлінської діяльності, методів, принципів її здійснення та видів управління в сфері екології.

Слід мати на увазі, що система органів державного управління в сфері екології базується на загально визнаному в теорії управління поділі на органи державного управління загальної компетенції та органи державного управління спеціальної компетенції в сфері охорони навколишнього природного середовища й використання природних об'єктів. У рамках першої групи слід проаналізувати повноваження екологічної спрямованості, що входять до компетенції Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради й уряду Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Розгляд органів спеціальної компетенції слід розпочинати зі структури, завдань і повноваження Міністерства екології та природних ресурсів України та його органів на місцях. Крім того, до органів спеціальної компетенції включаються органи державного управління в сфері використання та охорони земель, вод, надр, лісів, тваринного світу, атмосферного повітря, територій і об'єктів природного заповідного фонду. Необхідно також з'ясувати міжгалузеву компетенцію МОЗ України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства аграрної політики та продовольства України та інших центральних органів виконавчої влади, що мають повноваження в сфері охорони довкілля.

Вивчення правового регулювання громадської управлінської діяльності в сфері охорони навколишнього природного середовища доцільно розпочинати з відповідних статей Конституції України, законів “Про об'єднання громадян” та “Про охорону навколишнього природного середовища”. Крім того, слід ознайомитися з міжнародно-правовим регулюванням участі громадськості в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, а також із діяльністю громадських інспекторів з охорони навколишнього природного середовища.

Важливою частиною опанування теми є розгляд питань стосовно функцій управління у сфері використання природних ресурсів та охорони

навколишнього природного середовища. Слід визначитися з поняттям функцій управління та їх класифікацією, а також окремо проаналізувати кожен зі специфічних еколого-управлінських функцій, а саме: просторово-територіальний устрій об'єктів природи; облік природних ресурсів і види природноресурсових кадастрів; екологічне планування та прогнозування; екологічний моніторинг використання та охорони навколишнього природного середовища; екологічне інформування; стандартизацію та нормування в галузі охорони навколишнього природного середовища; розподіл і перерозподіл природних ресурсів між власниками та природокористувачами; екологічний контроль; екологічну експертизу; вирішення екологічних спорів. Необхідно також ознайомитися з процесуальним порядком здійснення функцій управління природокористуванням та охороною довкілля.

Питання для самостійного вивчення

1. Повноваження в галузі охорони довкілля органів державного управління загальної компетенції.
2. Правове регулювання державного екологічного контролю.
3. Правове регулювання екологічного інформаційного забезпечення.

Практичне завдання:

Задача 1

Державне підприємство "Дельта-Л." розробило робочий проект створення глибоководного суднового каналу Дунай-Чорне море на українській ділянці дельти та отримало висновок державної екологічної експертизи щодо ОВНС зазначеного проекту.

Директор громадської організації "Екоправо-Львів" подав позов до суду про визнання недійсним висновку державної екологічної експертизи, який надало Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

Позивач просить суд:

- 1) зобов'язати Державне підприємство "Дельта-Л." провести публічні слухання або відкриті засідання з метою врахування громадської думки з питань ОВНС робочого проекту та забезпечити позивачу можливість взяти участь у проведенні повторної державної екологічної експертизи цього проекту в складі державних еколого-експертних комісій;
- 2) визнати висновок державної екологічної експертизи щодо робочого проекту "Створення глибоководного суднового ходу "Дунай-Чорне море на українській ділянці дельти, 1 етап" недійсним.

Визначити види правовідносин, що склалися.

Які особливості процедури ОВНС?

Який порядок проведення державної екологічної експертизи?

Який порядок проведення громадської екологічної експертизи?

Чи законні вимоги „Екоправо-Львів”

Вирішити справу.

Задача 2

У зв'язку з незадовільним станом збереження природних ресурсів Донецької області обласною радою було прийнято рішення, що передбачало:

1. Тимчасову заборону полювання у межах мисливських угідь області.
2. Заборону спортивного та любительського рибальства у межах області.
3. Заборону купання у визначених рішенням водоймах загального користування.
4. Обов'язок промислових підприємств проводити озеленення прилеглої до них земельних ділянок.
5. Запровадження збору з суб'єктів господарювання на поліпшення стану природних ресурсів.
6. Створення на території області 3-х регіональних ландшафтних парків із поширенням на них обмежень у використанні природних ресурсів, що впливають зі статусу таких об'єктів.

Визначити види правовідносин, що склалися.

Проаналізувати законність даного рішення.

В якому порядку і ким можуть бути запроваджені кожне з перелічених обмежень?

Література:

1. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
2. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга (ред.). — Х.: Право, 2005. — 384 с.
3. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
4. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.
5. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.
6. Шмандій В.М., Солошич І.О. Управління природоохоронною діяльністю: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 296 с.
7. Органи державної влади у галузі екології: збірник нормативно-правових актів України / ред. Г.І. Балюк [та ін.]; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет, кафедра екологічного права. – Чернівці: Кондратьєв А.В., 2012. – 232 с.

Тема 6. ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Методичні вказівки

Економічні заходи стимулювання суб'єктів екологічних відносин до належної екологічно значущої поведінки відіграють важливу роль у забезпеченні раціонального природокористування та охорони довкілля. Часто вони є набагато більш ефективними, ніж адміністративні приписи і санкції. Саме тому вивченню економіко-правового механізму регулювання в цій сфері в екологічному праві слід приділити особливу увагу.

Поняття економіко-правового механізму в сфері екології слід розглянути як в теоретичному плані (доктринальні визначення, еволюція цього інституту, зарубіжний досвід тощо), так і в аспекті сучасного законодавчого регулювання. Слід з'ясувати функції економічного механізму охорони навколишнього природного середовища, сутність економічних методів впливу на виробничо-господарську діяльність і заходів, які становлять структуру цього механізму.

Подальше вивчення теми має ґрунтуватися на основі аналізу окремих складових економічного механізму. По-перше, до них належить екологічний податок, як найбільш доцільна форма відшкодування екологічних затрат.

Наступна складова економічного механізму – фінансування природоохоронних заходів, потребує встановлення кола природоохоронних заходів, щодо яких воно може здійснюватися, джерел і порядку фінансування. У системі джерел фінансування природоохоронних заходів особливе значення мають фонди охорони навколишнього природного середовища, тому слід ретельно вивчити правовий статус таких фондів, як державних та комунальних, так і громадських та приватних.

Екологічний аудит – порівняно нове явище в системі регулювання екологічних відносин. З'ясування правового режиму його здійснення передбачає визначення поняття, завдань, видів аудиту, зокрема випадків, коли екологічний аудит є обов'язковим, суб'єктів еколого-аудиторської діяльності, порядку її здійснення, змісту і значення еколого-аудиторського висновку.

Екологічне страхування як елемент економічного механізму в сфері природокористування та охорони довкілля ґрунтується на загальних положеннях цивільного законодавства з урахуванням специфіки, визначеної в еколого-правових нормах. При його вивченні основна увага має бути приділена розгляду випадків обов'язкового страхування відповідальності за шкоду, заподіяну джерелами підвищеної екологічної небезпеки.

Питання для самостійного вивчення

1. Збори за спеціальне природокористування.
2. Збори за забруднення навколишнього природного середовища.

Практичне завдання:

Задача

При в'їзді на особистому автомобілі „Деу-Ланос” до м. Львова гром. Діденко був зупинений інспектором ДАІ для перевірки вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах автомобіля і шкідливого впливу їх факторів на навколишнє природне середовище.

За результатами проведених замірів було зафіксовано значне перевищення встановлених нормативів, за результатами чого Діденка було притягнуто до адміністративної відповідальності та заборонено йому використовувати автомобіль до приведення його у відповідність до вимог екологічного законодавства.

Діденко оскаржив вказані дії інспектора, вказавши, що (1) автомобіль проходить регулярні техогляди на фірмових СТО, а також пройшов державний техогляд, а тому жодного правопорушення в його діях не може бути, (2) автомобіль допущений до продажу та серійного виробництва в Україні, а тому насправді повністю відповідає вимогам щодо вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах.

Визначити види правовідносин, що склалися.

Розкрити особливості правового регулювання застосування платежів за забруднення навколишнього природного середовища автотранспортними засобами.

Проаналізувати правомірність дій інспектора.

Надати правову оцінку позиції Діденка.

Вирішити справу.

Література:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року // Офіційний вісник України. 2010. - № 92. – Ст. 3248.
3. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Кулаковський Ю.П. Економіко-правове регулювання природокористування. — К.: Кондор, 2004. — 523 с.
4. Гавриленко Б.Б. Економіко-правові важелі раціонального природокористування: Навч. посіб. - Запоріжжя: Полиграф, 2004. - 144 с.
5. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
6. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга (ред.). — Х.: Право, 2005. — 384 с.
7. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
8. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.
9. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

Тема 7. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Методичні вказівки

Поняття юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства, як і юридичної відповідальності взагалі, є одним із найбільш дискусійних у вітчизняній юридичній науці. Саме тому перш ніж приступати до вивчення теми, студентам рекомендується повторити відповідний матеріал з теорії права, а також галузевих юридичних дисциплін у частині регулювання цивільної, адміністративної, кримінальної, дисциплінарної і матеріальної відповідальності за трудовим правом. При формулюванні визначення юридичної відповідальності необхідно врахувати основні концепції, які склалися на сьогоднішній день у доктрині, а також аргументувати доцільність того чи іншого методологічного підходу.

Підставою юридичної відповідальності в галузі екологічних відносин є екологічне правопорушення. Слід мати на увазі, що чинне законодавство не містить нормативного визначення екологічного правопорушення, а передбачає загальні переліки таких правопорушень (закон “Про охорону навколишнього природного середовища) або ж порушень у галузі використання земель, вод, надр, рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, територій та об’єктів природно-заповідного фонду (поресурсові кодекси та закони). Тому важливим є визначення критерію, за яким те чи інше протиправне діяння може бути віднесене до кола екологічних правопорушень. У науці екологічного права сформувалося два основні погляди на цю проблему. Відповідно до першого екологічними порушеннями слід вважати ті протиправні діяння, які завдають екологічну шкоду (шкоду довкіллю, життю і здоров’ю людини).

Прибічники другого вважають, що екологічними правопорушеннями слід вважати більш широке коло протиправних діянь, зокрема порушення, що посягають на встановлений екологічний правопорядок.

Студентам необхідно проаналізувати вказані погляди, а також чинне законодавство і зробити власний аргументований висновок з цього приводу й на цій основі сформулювати визначення екологічних правопорушень, встановити їхні особливості та види.

Видами юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства є дисциплінарна та матеріальна відповідальність працівників, які допустили екологічні правопорушення в зв’язку з виконанням своїх трудових обов’язків, адміністративна, кримінальна і цивільно-правова. Відповідно слід вивчити підстави та особливості кожного з цих видів.

Так, розглядаючи адміністративну відповідальність за порушення екологічного законодавства, необхідно окреслити види адміністративних проступків у сфері екології, види адміністративних стягнень, які застосовуються до осіб, що допустили адміністративні правопорушення, коло і компетенцію органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні

порушення екологічної спрямованості. Окремо варто проаналізувати особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення екологічного законодавства, враховуючи, що на цих суб'єктів не поширюється дія КУпАП, і їх адміністративна відповідальність визначається спеціальними законодавчими актами (наприклад, Законом України “Про виключну (морську) економічну зону”, “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” тощо). Крім того, на особливу увагу заслуговує правова природа заходів щодо обмеження, тимчасової заборони (зупинення) та припинення діяльності суб'єктів господарювання, що допустили порушення екологічного законодавства.

В еколого-правовій літературі набула поширення думка, згідно з якою майнова відповідальність за екологічні правопорушення є окремим самостійним видом юридичної відповідальності поряд з адміністративною, кримінальною чи цивільно-правовою. При цьому така самостійність обґрунтовується, головним чином, особливостями і структурою шкоди, яка завдається порушеннями екологічного законодавства, а також специфікою способів обчислення розміру відшкодування у разі її заподіяння. Вивчивши рекомендовані джерела, студентам слід зробити власні висновки щодо проблеми визначення юридичної природи цієї відповідальності та бути готовими аргументувати свою думку.

Окремим питанням у рамках теми виділяється цивільна відповідальність за ядерну шкоду. Варто звернути увагу на її абсолютний характер та з'ясувати інші особливості юридичної конструкції такої відповідальності, вивчивши її національне і міжнародно-правове регулювання.

Питання для самостійного вивчення

1. Адміністративно-правова відповідальність за екологічні правопорушення.
2. Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення.

Теми рефератів

1. Юридична відповідальність за самовільне заволодіння земельною ділянкою.
2. Юридична відповідальність у сфері поводження з небезпечними відходами.
3. Юридична відповідальність у сфері поводження з генетично-модифікованими організмами.
4. Юридична відповідальність у сфері радіоекологічної безпеки.
5. Юридична відповідальність за порушення екологічних вимог законодавства з питань племінної справи, бджільництва, виробництва рибної продукції, охорони прав на сорти рослин, насінництва, захисту рослин (*на вибір*).
6. Проблеми застосування юридичної відповідальності за порушення водного, гірничого, лісового, флористичного, фауністичного права (*на вибір*).

7. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону і використання виключної (морської) економічної зони.

Практичне завдання:

Задача

Головне управління по боротьбі із організованою злочинністю МВС України порушило кримінальну справу за фактом передачі у приватну власність двох островів у р. Дніпро та водного простору навколо них.

Під час розслідування було з'ясовано, що земельні ділянки, які знаходяться в м. Українка Обухівського району, загальною площею 37 га були передані нібито 19 студентам м. Києва. Вказані особи нічого про це не знали. Земельні ділянки вже декілька разів продавалися. На даний момент на них здійснюється будівництво житла, а також розширення території суші шляхом наміву піску за допомогою земснарядів.

Дозвіл на передачу земельних ділянок було надано головою Обухівської районної державної адміністрації, який обґрунтував своє рішення тим, що на це була вказівка з Державного комітету земельних ресурсів, який вирішив поліпшити житлові умови студентів.

Керівник управління земельних ресурсів району пояснив, що не давав дозволу на передачу у приватну власність територій на островах, таке рішення було прийнято одним з його попередників. Також він вказав на те, що приводів для хвилювання немає, оскільки державні акти на дані земельні ділянки не видавалися, тому острови поки що не є приватними.

Визначити правовідносини, що виникають у даному випадку.

Чи правомірним є рішення про передачу островів у приватну власність?

Яка відповідальність встановлена за вказані порушення законодавства?

Вирішити справу.

Література:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року.
4. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
5. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга (ред.). — Х.: Право, 2009. — 328 с.
6. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
7. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.

8. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.
9. Решетник Л.П. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян. // Автореферат ...канд. юрид. наук: 12.00.06. / Решетник Леся Петрівна. – Х.: НЮАУ імені Ярослава Мудрого. – 2005. – 20 с.
10. Куян І.А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення. // Автореферат ...канд. юрид. наук: 12.00.07. / Куян Ірина Анатоліївна. – К.: НАН України Інститут держави і права імені В.М. Корецького. – 2001. – 18 с.
11. Краснова М.В. Питання компенсації шкоди за екологічним законодавством України // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: Матеріали наук.-практ. конф. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – С. 178 – 180.
12. Красіліч Н.Д. Цивільно-правова відповідальність за екологічні правопорушення. // Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2005. – С. 351 - 356.
13. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища в редакції від 4 квітня 2007 р. № 149 // Офіційний вісник України. – 1998. - № 18. – Ст. 109.
14. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельної ділянки, використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу: постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 року № 963 // Офіційний вісник України. – 2007. - № 55. – Ст. 2221.
15. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20 липня 2009 р. № 389 // Офіційний вісник України. – 2009. - № 63. – Ст. 2242.
16. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду України: постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 1998 року № 521 // Офіційний вісник України. – 1998. - № 16. – Стор. 55.
17. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 10 грудня 2008 р. № 639 // Офіційний вісник України. – 2009. - № 5. – Ст. 151.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2

Тема 8. ПРАВОВА ОХОРОНА ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

Методичні вказівки

Правове регулювання земельних відносин в Україні вивчається в рамках окремого навчального курсу “Земельне право”, тому при вивченні екологічного права увага приділяється лише найбільш загальним земельно-правовим питанням, насамперед тим, оволодіння якими необхідне для подальшого успішного освоєння інших тем Особливої частини.

Земля як об’єкт земельних відносин володіє істотною специфікою як природний ресурс і одночасно об’єкт нерухомого майна; основний елемент навколишнього середовища, з яким пов’язані всі інші природні компоненти; просторово-територіальний базис для здійснення будь-якої людської діяльності та розміщення будь-яких об’єктів; основний засіб виробництва у сільському і лісовому господарствах. Ці властивості землі з необхідністю визначають правовий режим земельних відносин і значною мірою – зміст сучасного земельного права.

Особливу увагу слід приділити вивченню джерел земельного права України. Переважна роль у системі джерел належить закону, що прямо впливає зі змісту ст. 92 Конституції України. Земельний кодекс України відіграє велику роль у регулюванні як земельних, так і інших природноресурсових відносин. Більше того, інші акти по ресурсній спрямованості застосовуються лише в тій мірі, в якій вони не суперечать ЗК України. Однак ЗК України не охоплює єдиним регулюванням усіх земельно-правових питань, містить низку відсильних норм.

У зв’язку з цим після прийняття ЗК України на розвиток його положень ухвалено низку законів, зокрема “Про охорону земель”, “Про державний контроль за охороною земель”, “Про землеустрій”, “Про використання земель оборони”, “Про оцінку земель” та інші. Слід мати на увазі, що цей процес остаточно не завершено, оскільки не всі, необхідні для комплексного врегулювання земельних відносин, закони прийняті. Триває мораторій на відчуження земель, призначених для товарного сільськогосподарського виробництва, а також земельних паїв і ділянок, виділених на паї, на зміну цільового призначення сільськогосподарських земель, що обумовлено відсутністю законів “Про ринок земель” і “Про державний земельний кадастр”. Отже, система земельно-правового регулювання в Україні перебуває у стадії формування.

Для успішного вивчення наступних тем навчальної дисципліни слід чітко окреслити правові титули, які встановлені чинним законодавством для використання земель, та добре знати правовий режим їх здійснення. Такими правовими титулами є право власності на землю, постійне землекористування

(з обмеженим суб'єктним складом відповідно до ст. 92 ЗК України), оренда землі, використання її на умовах обмежених речових прав.

Ще однією необхідною складовою вивчення теми є з'ясування правового режиму категорій земель, кожна з яких має свої особливості.

Виражене еколого-правове спрямування має також коло питань, що стосуються правової охорони земель. Для їх розгляду слід звернутися до відповідного закону і визначити загальні та спеціальні вимоги щодо охорони земель.

Питання для самостійного вивчення

1. Загальнотеоретичні засади використання та охорони земельних ресурсів.
2. Поняття, суб'єкти та об'єкти земельних правопорушень.

Практичні завдання:

Задача 1.

Житель міста Рожни Сидоренко на належній йому на праві приватної власності земельній ділянці розпочав будівництво колодязя глибиною 15 м, маючи на меті використовувати прісні підземні води для побутових і господарських потреб за допомогою спеціального технічного приладу (відцентрового насоса).

Під час проведення вказаних робіт його відвідав інспектор територіальної інспекції гірничого нагляду, який, перевіривши умови та характер даних робіт, виніс постанову про їх припинення та наклав на Сидоренка адміністративний штраф.

Сидоренко оскаржив цю постанову до суду з вимогою усунення перешкод у користуванні природними ресурсами та стягнення збитків, заподіяних йому незаконним рішенням інспектора.

Розв'яжіть задачу. Чи є підстави для юридичної відповідальності? Дати обґрунтовану відповідь з посиланням на відповідні статті нормативно-правових актів.

Задача 2.

Під час перевірки додержання законодавства про мисливське господарство та полювання державний екологічний інспектор затримав на території земель фермерського господарства його господаря, що прогулювався в межах цих угідь із мисливською собакою, зброєю та капканами без документа, який би посвідчував право мисливця.

На підставі цього інспектор склав адмінпротокол про порушення правил полювання, наклав штраф на фермера та подав позов до суду про стягнення збитків, заподіяних правопорушенням.

У суді фермер пояснив, що під час його затримання він перебував у межах належних йому земель. Наявність мисливської зброї у нього обумовлено умовами безпеки у зв'язку з поширеністю на цій території останнім часом диких кабанів, капкани він пристосовує для добування кротів. Посвідчення

мисливця не має, оскільки не займається промисловим добуванням мисливських тварин. Про те, що частина належних йому на праві власності земель відноситься до категорії мисливських угідь, він не знав. У документах, які посвідчують його право приватної власності на землі сільськогосподарського призначення це не зазначено.

Розв'яжіть задачу. Чи є підстави для юридичної відповідальності? Дати обґрунтовану відповідь з посиланням на відповідні статті нормативно-правових актів.

Література:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року – К., 2008.
2. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 року // www.rada.gov.ua.
3. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 р.
4. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 р.
5. Про плату за землю: Закон України в редакції від 19 вересня 1996 р.
6. Про оренду землі: Закон України в редакції від 2 жовтня 2003 р.
7. Про оцінку земель: Закон України від 11 грудня 2003 р.
8. Про захист конституційних прав громадян на землю: Закон від 20.01.2005
9. Земельне право: Академічний курс /За ред. Ю.С. Шемшученка. – К., 2008.
10. Земельне право України: Підр. / О.О. Погрібний, І.І. Каракаш. - К., 2003.
11. Земельне право України: Підручник /За ред. М.В. Шульги.– К., 2004. – 368с
12. Мірошніченко А.М. Земельне право України. Навч. пос.– К., 2007.– 432 с.
13. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.І. Семчика. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 432 с.

Тема 9. ПРАВОВА ОХОРОНА ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

Методичні вказівки

Характеристика правового режиму використання і охорони вод повинна розпочинатися з вивчення основних понять водного законодавства, насамперед таких термінів, як “води”, “водний об’єкт”, “водойма”, “водні ресурси”. Згідно з законодавством водні об’єкти, залежно від правового режиму, поділяються на об’єкти загальнодержавного та місцевого значення. За природними характеристиками виділяються поверхневі і підземні водні об’єкти; штучні та природного походження. Коло суб’єктів права водокористування законодавством практично не обмежується – ними можуть бути фізичні та юридичні особи, зокрема й іноземні. Серед суб’єктів слід виділяти первинних – тих, що мають власні водозбірні споруди і відповідне обладнання для забору води, та вторинних – тих, що таких споруд і обладнання не мають, отримують воду з водозабірних споруд первинних водокористувачів і скидають стічні води в їхні системи на погоджених умовах.

Важливе значення має вивчення видів права водокористування.

Слід знати класифікацію цих видів залежно від мети користування, суб’єктного складу, строків здійснення права, умов надання водного об’єкта в користування, а також правовий режим кожного з визначених видів.

Логічним продовженням розгляду видів права водокористування є вивчення системи прав та обов’язків водокористувачів, а також підстав обмеження, зміни або зупинення цих прав. Обмеження, зміна або зупинення прав водокористувачів можливі лише на визначених у законі підставах, наприклад, у разі маловоддя, загрози поширення інфекційних захворювань тощо. Застосовувати такі заходи можуть лише спеціально уповноважені на це суб’єкти.

Одним із найбільш складних питань у рамках теми, що вивчається, є визначення підстав і порядку виникнення права водокористування. Зокрема, слід розглянути порядок погодження та видачі дозволу на право водокористування, його основні стадії (етапи); коло органів, які видають дозволи на право водокористування, особливості надання в користування водних об’єктів загальнодержавного й місцевого значення; підстави і порядок припинення права водокористування.

Реформування відносин власності на природні об’єкти торкнулося й водних відносин, тому положення чинного Водного кодексу України, згідно з якими всі води (водні об’єкти) є державною власністю, втратили силу. Слід мати на увазі, що, відповідно до ЦК і ЗК України, водні об’єкти можуть перебувати також у комунальній і приватній власності та визначити режим такої власності, повторивши відповідну тему Загальної частини.

Водні об’єкти можуть передаватися в оренду, тому необхідно звернути увагу і на цей вид права водокористування та з’ясувати правове регулювання оренди водних об’єктів.

При вивченні основних положень правової охорони вод слід звернути увагу на види шкідливого впливу на води (водні об'єкти) – забруднення, засмічення та вичерпання вод, а також систему заходів, які становлять зміст правової охорони вод. Основними напрямками правової охорони вод є такі: охорона морських вод; охорона підземних вод; охорона рибогосподарських водних об'єктів; охорона вод при здійсненні сільськогосподарської діяльності; охорона вод від шкідливого впливу промислових об'єктів; охорона лікувальних водних об'єктів; охорона водних об'єктів, що є джерелами питного водопостачання. Відповідно слід знати заходи, які законодавство вимагає вживати в кожному напрямку, а також визначені ВК України шляхи попередження шкідливої дії вод і подолання наслідків такої дії.

Аналіз проблем відповідальності за порушення водного законодавства та видів його порушень має ґрунтуватися на знаннях, отриманих при вивченні Загальної частини екологічного права, з урахуванням специфіки регулювання водних відносин.

Питання для самостійного вивчення

1. Об'єкти і суб'єкти права водокористування.
2. Державне управління і контроль у сфері використання та охорони водних ресурсів.
3. Правове регулювання ведення державного водного кадастру.

Практичне завдання:

Задача

Підприємець Зарудний мав намір отримати в оренду озеро з метою риборозведення.

У сільській раді, до якої він звернувся, йому пояснили, що для цього він має отримати в оренду земельну ділянку під озером, а також отримати в оренду сам водний об'єкт. Крім того, для уникнення непорозумінь бажано оформити дозвіл на спеціальне водокористування та на вилучення живих рибних ресурсів з природного середовища їх перебування. Тільки після вчинення вказаних дій питання про надання в оренду земельної ділянки може бути розглянуто.

Визначити види правовідносин, які виникли.

Який порядок використання водних об'єктів для зайняття рибництвом передбачений чинним законодавством?

Проаналізувати поради сільської ради та запропонуйте алгоритм подальших дій підприємця Зарудного.

Література:

1. Водний кодекс України від 20 липня 1995 р. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
2. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 р.
3. Про Загальнодержавну програму „Питна вода України”: Закон 03.03.2005
4. Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів: Постанова

Кабінету Міністрів України від 18.12.1998 р. № 2024

5. Порядок користування землями водного фонду: постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 1996 р. № 502.

6. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.

7. Природноресурсове право України: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Ред. І.І. Каракаш. — К.: Істина, 2005. — 376 с.

8. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Ред. А.П. Гетьман, М.В. Шульга. — Х.: Право, 2005. — 384 с.

9. Екологічне право. Особлива частина: Підручник. Повний академ. курс / За заг. ред. В.І. Андрейцева. — К.: Істина, 2001. — 544 с.

10. Присяжний В.М. Кримінальна відповідальність за забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів. — К.: Нац. академія упр-ня, 2004. — 232 с.

11. Науково-практичний коментар Водного кодексу України / За заг. ред. Н.Р. Кобецької. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 357 с.

12. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.

13. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.

14. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

Тема 10. ПРАВОВА ОХОРОНА ТА ВИКОРИСТАННЯ НАДР

Методичні вказівки

Розпочинати вивчення теми слід з базових понять гірничого законодавства, зокрема таких, як “надра”, “родовища корисних копалин”, “техногенні родовища корисних копалин”, “державний фонд надр”, “державний фонд родовищ корисних копалин”. Необхідно мати на увазі, що надра є винятково державною власністю і не можуть передаватися у приватну чи комунальну власність. Потрібно також враховувати, що деякі норми Кодексу України про надра застосовуються з урахуванням змін, що відбулися в системі органів управління в галузі використання та охорони надр. При цьому до тексту Кодексу відповідні зміни не вносилися (наприклад, у частині повноважень ліквідованого Державного комітету геології і використання надр, основана маса функцій якого виконується нині Державною геологічною службою в складі Мінприроди України).

Право користування надрами може розглядатися в об’єктивному значенні – як інститут гірничого права – та в суб’єктивному – як право конкретної особи здійснювати експлуатацію надр з метою задоволення різноманітних потреб. Об’єктами права користування надрами виступають індивідуалізовані ділянки надр (гірничі відводи). Користувачами надр можуть бути спеціалізовані підприємства та організації, а також громадяни, які мають відповідну кваліфікацію, матеріальнотехнічні та економічні можливості для користування надрами та зареєстровані як суб’єкти підприємницької діяльності.

Класифікація права користування надрами здійснюється за строками користування і за цільовою ознакою, яка має вирішальне значення.

Від мети користування залежить зміст прав та обов’язків надрокористувачів, їх суб’єктний склад, умови користування тощо. В Україні здійснюються такі види користування надрами: 1) для геологічного вивчення, зокрема й дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення; 2) для видобування корисних копалин; 3) для будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов’язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод; 4) для створення геологічних територій та об’єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам’ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади та ін.); 5) для задоволення інших потреб. Слід чітко знати правовий режим кожного виду користування, маючи при цьому на увазі, що чинне законодавство не розкриває зміст останнього виду (для задоволення інших потреб), очевидно, з розрахунку, що інші потреби можуть виникнути в перспективі. Далі слід розглянути права та обов’язки користувачів надр як загалом, так і в розрізі кожного з названих видів користування, а також підстави та порядок виникнення права користування надрами, підстави припинення права цього права, повноваження органів, які здійснюють

управління в галузі використання та охорони надр, правове регулювання плати за користування надрами.

Окрему увагу необхідно приділити питанням надрокористування, врегульованим спеціальним законодавством, зокрема особливостям користування нафтогазоносними надрами; використання надр на умовах угод про розподіл продукції як специфічного виду концесійних договорів; використання надр континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони. Необхідно вивчити правовий режим такої діяльності, визначений законами України “Про нафту і газ”, “Про газ (метан) вугільних родовищ”, “Про угоди про розподіл продукції”, “Про виключну (морську) економічну зону України”, а також Конвенцією ООН з морського права.

Завершується вивчення теми розглядом положень щодо правової охорони надр, а також відповідальності за порушення гірничого законодавства України.

Питання для самостійного вивчення

1. Державне управління і контроль в галузі вивчення, використання та охорони надр.
2. Правове регулювання ведення державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин.
3. Юридична відповідальність за порушення гірничого законодавства.

Практичне завдання:

Задача

Житель м. Ромни Саранчук В. на належній йому земельній ділянці розпочав будівництво колодязя з метою використання підземних вод для побутових і господарських потреб за допомогою спеціального технічного пристрою (гідравлічного насосу).

Під час здійснення будівництва Саранчука В. відвідав інспектор територіального органу Держгірпромнагляду, який перевіряв умови і порядок проведення робіт і виніс постанови про їх припинення та накладення на Саранчука В. штрафу, зазначивши, що останній порушує вимоги чинного гірничого законодавства.

Саранчук В. оскаржив постанови до суду, вказавши, що в його діях відсутні будь-які порушення чинного законодавства, а інспектор проводив перевірку незаконно, в порушення передбаченої процедури, а постанови винесені за відсутності відповідного права у інспектора.

Визначити види правовідносин, які виникли.

Який порядок використання природних ресурсів, про які йдеться у задачі?

Які документи/дозволи і у якому порядку необхідно отримати для провадження такої діяльності в частині використання природних ресурсів?

Чи мали місце порушення у викладеній ситуації?

Чи правомірно діяв інспектор?

Вирішити справу.

Література:

1. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р.
2. Гірничий Закон України від 6 жовтня 1999 року.
3. Про вилучення і надання в оренду земельних ділянок для видобування корисних копалин із зміною їх цільового призначення та погодження місця розташування об'єкта від 26 вересня 2007 р. № 1173
4. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
5. Природноресурсове право України: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Ред. І.І. Каракаш. — К.: Істина, 2005. — 376 с.
6. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Ред. А.П. Гетьман, М.В. Шульга. — Х.: Право, 2005. — 384 с.
7. Екологічне право. Особлива частина: Підручник. Повний академ. курс / За заг. ред. В.І. Андрейцева. — К.: Істина, 2001. — 544 с.
8. Кірін Р.С. Історія гірничого права: навч. посібник / Р.С. Кірін. – Д.: Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2011. – 246 с.
9. Кірін Р.С. Право видобування корисних копалин: моногр. / Р.С. Кірін. – Д.: Національний гірничий університет, 2011. – 220 с.
10. Кірін Р.С. Право геологічного вивчення надр: загальні положення: моногр. / Р.С. Кірін. – Д.: Національний гірничий університет, 2011. – 216 с.
11. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
12. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.
13. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.
14. Науково-практичний коментар Кодексу України про надра / Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, Н.Р. Малишева та ін.; за редакцією Г.І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 328 с.

Тема 11. ПРАВОВА ОХОРОНА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Методичні вказівки

Поняття правової охорони атмосферного повітря та її законодавче забезпечення передбачено, головним чином, у Законі України “Про охорону атмосферного повітря. Проте слід врахувати й інші законодавчі акти, які визначають питання охорони атмосферного повітря від забруднення стаціонарними та пересувними джерелами. Необхідно пам’ятати також, що названий закон не регулює відносини з приводу повітря жилих, виробничих та інших приміщень, повітря, що знаходиться в компресорах, балонах тощо.

Питання щодо можливості привласнення атмосферного повітря і, відповідно, існування права власності на цей об’єкт є спірним. З одного боку, в ст. 13 Конституції України передбачено, що атмосферне повітря є об’єктом виключної власності народу України, з іншого – фізичні властивості цього природного ресурсу такі, що не дають можливості для його індивідуалізації та відособлення. Студентам рекомендується розглянути наявні погляди та визначитися з власним підходом щодо проблеми, а також порівняти категорії “атмосферне повітря в межах території України” та “повітряний простір України”.

Екологічні суспільні відносини щодо використання атмосферного повітря не потребують узагальнюючого правового регулювання, вони врегульовані лише настільки, наскільки це необхідно для підтримання та забезпечення екологічної безпеки, створення сприятливих умов для життєдіяльності, запобігання шкідливому впливу на життя і здоров’я людини. Саме через це в законі “Про охорону атмосферного повітря відсутній самостійний розділ про використання атмосферного повітря.

У той же час атмосферне повітря використовується у хімічній та металургійній промисловості, машинобудуванні, енергетиці, транспортній галузі, слугує природним резервуаром для викидів забруднюючих речовин, зазнає впливу діяльності, спрямованої на штучну зміну стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях тощо.

У рамках загального природокористування атмосферне повітря є неодмінною природною умовою життя людей, складовою частиною безпечного навколишнього середовища.

Саме тому важливими для розуміння теми є положення щодо правового регулювання лімітів використання атмосферного повітря та викидів забруднюючих речовин, особливостей правового режиму функціонування стаціонарних і пересувних джерел забруднення, статусу суб’єктів права використання атмосферного повітря, насамперед їхніх прав та обов’язків щодо використання атмосферного повітря.

Вивчаючи правове регулювання стандартизації та нормування у сфері використання та охорони атмосферного повітря, слід з’ясувати поняття екологічних стандартів у сфері використання та охорони атмосферного повітря, мету і порядок їх встановлення, сутність та види екологічних нормативів, їх

відмінність від екологічних стандартів. Завершення роботи над темою потребує детального опрацювання атмосфероохоронних заходів превентивного, дозвільного, відновлювального, стимулюючого та контрольного характеру. Оскільки рух повітряних мас відбувається незалежно від державних кордонів, важливими складовими у механізмі правової охорони атмосферного повітря є міжнародні норми, спрямовані на зменшення шкідливих впливів на озоновий шар, на стан клімату тощо.

Питання для самостійного вивчення

1. Юридичні ознаки атмосферного повітря.
2. Юридична відповідальність за порушення атмосферного охоронного законодавства.

Практичне завдання:

Задача

Під час проведення перевірки дотримання вимог екологічного законодавства ТОВ «Чутівський комбікормовий завод» (далі – ТОВ) було виявлено перевищення дозволеного рівня викидів в атмосферне повітря вдвічі. Підставою для таких висновків став розрахунок, наданий ТОВ Державній екологічній інспекції в Полтавській області за підписом директора ТОВ Котського В. За наслідками перевірки до ТОВ заявлено позов про відшкодування заподіяної понаднормативними викидами шкоди.

В суді представник ТОВ пояснив, що розрахунок викидів за підписом В. Котського не може братись до уваги, так як ця особа з посади директора вже звільнена у зв'язку із невідповідністю займаній посаді, розрахунок підписувався „заднім” числом. Крім того, будь-яких інших доказів порушень з боку ТОВ, окрім розрахунку, немає.

Визначити види правовідносин, що виникли.

Якими способами можна довести факти понаднормативних викидів?

Надати правову оцінку позиції інспекції.

Надати правову оцінку позиції ТОВ.

Вирішити справу.

Література:

1. Про охорону атмосферного повітря: Закон України в редакції від 21 червня 2001 р. // www.rada.gov.ua.
2. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
3. Природноресурсове право України: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Ред. І.І. Каракаш. — К.: Істина, 2005. — 376 с.
4. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Ред. А.П. Гетьман, М.В. Шульга. — Х.: Право, 2005. — 384 с.
5. Екологічне право. Особлива частина: Підручник. Повний академ. курс / За заг. ред. В.І. Андрейцева. — К.: Істина, 2001. — 544 с.

6. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.

7. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.

8. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

9. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону атмосферного повітря» / Г.І. Балюк, І.С. Гриценко, Т.Г. Ковальчук та ін.; за ред. Г.І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 328 с.

Тема 12. ПРАВОВА ОХОРОНА ТА ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ

Методичні вказівки

Загальна характеристика права використання тваринного світу включає визначення поняття “тваринний світ” (необхідно взяти до уваги, що воно не охоплює сільськогосподарських та інших свійських тварин, проте включає об’єкти дикої фауни, що утримуються в неволі або напіввільних умовах), кола об’єктів тваринного світу та суб’єктів його використання. Використання об’єктів тваринного світу в Україні можливо як на праві власності, так і на праві користування. Власниками об’єктів тваринного світу є держава, територіальні громади, фізичні та юридичні особи, зокрема й іноземні, які набули права власності на законних підставах. Коло користувачів об’єктів тваринного світу законодавством не обмежується також, хоча в деяких випадках вимагається наявність спеціальної фауністичної правосуб’єктності громадян та юридичних осіб. Наприклад, здійснення полювання зі зброєю можливе лише з 21 року.

Особливу увагу слід звернути на правове регулювання видів права використання тваринним світом. Загальне використання здійснюється без вилучення об’єктів тваринного світу з навколишнього середовища (крім любительського і спортивного рибальства, у водоймах загального користування в межах встановлених обсягів допустимого вилову) з метою задоволення естетичних, рекреаційних, оздоровчих та інших потреб.

Спеціальне використання тваринного світу здійснюється з вилученням об’єктів тваринного світу з навколишнього середовища. Відповідно до закону передбачаються такі види спеціального використання об’єктів тваринного світу: мисливство; рибальство, включаючи добування водних безхребетних тварин; використання об’єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях; використання корисних властивостей життєдіяльності тварин – природних санітарів середовища, запилювачів рослин тощо; використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності; добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі.

Перш ніж переходити до аналізу конкретних видів використання об’єктів тваринного світу, рекомендується визначити підстави та порядок виникнення права власності та права користування тваринним світом, а також підстави припинення цих прав.

Далі слід окремо розглянути правове регулювання мисливства та рибальства, звернувшись при цьому до спеціальних актів законодавства, що регулюють ці питання. Зокрема, необхідно встановити відмінності між поняттями “мисливство” і “полювання”, “рибальство” і “ведення рибного господарства”, з’ясувати, які органи видають дозволи на здійснення вказаних видів використання тваринного світу, підстави їх припинення тощо.

Вимоги щодо охорони тваринного світу передбачені різними актами законодавства. При їх вивченні потрібно звернути увагу як на загальні положення, так і на правила охорони тваринного світу при здійсненні мисливства, рибальства та інших видів використання тваринного світу, а також розглянути заходи юридичної відповідальності за порушення законодавства України про тваринний світ.

Питання для самостійного вивчення

1. Державне управління і контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.
2. Правове регулювання ведення державного кадастру тваринного світу.
3. Юридична відповідальність за порушення фауністичного законодавства.

Практичне завдання:

Задача

Під час проведення перевірки дотримання вимог чинного законодавства працівниками Держрибінспекції виявлено, що мешканець м. Нова Каховка Соколов В. вів торгівлю свіжою рибою на місцевому ринку, не маючи будь-яких документів на підтвердження законності вилову такої риби. Як пояснив Соколов, торгівля рибою не є його основним заняттям, вилов здійснено ним в порядку загального природокористування, на яке не вимагається будь-яких дозволів.

Працівники Держрибінспекції вилучили у Соколова рибу та наклали на нього штраф в розмірі 750 грн.

Не погоджуючись із наведеним, Соколов оскаржив дії Держрибінспекції до суду.

Визначити види правовідносин, які виникли.

Які документи повинен був мати Соколов для торгівлі рибою на ринку?

Надати правову оцінку позиції працівників Держрибінспекції.

Надати правову оцінку позиції Соколова.

Вирішити справу.

Література:

1. Про тваринний світ: Закон України від 8 грудня 2001 р.
2. Про Червону книгу України: Закон України, 2002 р.
3. Про мисливське господарство і полювання: Закон України від 22.02.2002 р
4. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 6 лютого 2003 р. // www.rada.gov.ua.
5. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
6. Природноресурсове право України: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Ред. І.І. Каракаш. — К.: Істина, 2005. — 376 с.

7. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Ред. А.П. Гетьман, М.В. Шульга. — Х.: Право, 2005. — 384 с.
8. Екологічне право. Особлива частина: Підручник. Повний академ. курс / За заг. ред. В.І. Андрейцева. — К.: Істина, 2001. — 544 с.
9. Каталог видів флори і фауни України, занесених до Бернської Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі / В.І. Чопик (авт.-упоряд.). — К.: Фітосоціоцентр, 1999.
10. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. — Одеса: Фенікс, 2012. — 788 с.
11. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. — Вид-во «Бурун Книга». — 2008. — 368 с.
12. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. — К.: Ін Юре, 2010. — 401 с.
13. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г.І. Балюк, О.О. Погрібний, Ю.С. Шемшученко та ін.; за ред. Г.І. Балюк. — К.: Юрінком Інтер, 2010. — 384 с.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3

Тема 13 та 14. ПРАВОВА ОХОРОНА І ВИКОРИСТАННЯ ЛІСІВ ТА РОСЛИННОГО СВІТУ

Методичні вказівки

Вивчення базових термінів флористичного законодавства передбачає насамперед визначення правового поняття “рослинний світ”.

Зверніть увагу, що в цьому випадку юридична категорія не збігається з визначенням рослинного світу в біологічному розумінні, оскільки Закон України “Про рослинний світ” поширюється також на гриби, які рослинами не є. Крім того, слід знати, що сільськогосподарські рослини не є об’єктами флороохоронних відносин, а їхній правовий режим встановлюється, головним чином, актами цивільного і аграрного права. Для отримання повного уявлення про систему регулювання флороохоронних відносин, крім Закону України “Про рослинний світ” і ЛК України, потрібно також звернутися до законів “Про Червону книгу України”, “Про природно-заповідний фонд” і повторити матеріал з основ земельного права. Зокрема, завдяки цьому може бути досягнуте повне й правильне розуміння інституту права власності на об’єкти рослинного світу, права користування рослинним світом.

Центральне місце серед відносин з приводу використання та охорони рослинного світу займають лісові відносини, що пояснюється екологічною значущістю лісу як природного комплексу та важливістю лісових ресурсів для економіки держави. При цьому Закон України “Про рослинний світ” містить загальні положення щодо всіх відносин з приводу використання та охорони рослинного світу, а норми ЛК України мають спеціальний характер і стосуються лісової рослинності та лісу як комплексного природного утворення.

Ліси України можуть перебувати в державній, приватній і комунальній власності. Студентам слід пригадати загальні положення про власність на природні ресурси і, спираючись на норми ЗК і ЛК України, з’ясувати, як розмежовуються державні і комунальні ліси, які ділянки лісу можуть перебувати в приватній власності, а також врахувати встановлені для власників лісів обмеження в користуванні та розпорядженні лісами.

Право лісокористування може розглядатися в об’єктивному (як правовий інститут) і суб’єктивному (як право конкретного лісокористувача) значеннях. Об’єктно-суб’єктний склад відносин лісокористування залежить від виду лісокористування.

Насамперед розрізняють загальне та спеціальне лісокористування.

Спеціальне лісокористування у свою чергу поділяється на постійне (без заздальгідь встановленого строку) та тимчасове (на певний строк). Слід пам’ятати, що чинна редакція ЛК допускає право постійного користування лісами лише для державних і комунальних спеціалізованих лісгосподарських підприємств або державних чи комунальних підприємств, в яких створені

спеціалізовані лісогосподарські підрозділи. Саме постійні лісокористувачі мають виключне право на заготівлю деревини.

Вони ж наділені найбільш широким колом обов'язків стосовно охорони, захисту та відновлення лісів. Тимчасове лісокористування буває довгостроковим (до 50 років) і короткостроковим (до 1 року). Таке користування здійснюється для визначених ЛК потреб без вилучення земельних ділянок лісогосподарського призначення у постійних лісокористувачів. Тобто при укладенні договору чи видачі дозволу на користування не відбувається передача права володіння відповідною земельною ділянкою – надається право лише користуватися відповідним лісовим ресурсом для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних та освітньо-виховних цілей, проведення науково-дослідних робіт (довгострокове користування), для заготівлі другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та інших потреб (короткострокове користування).

Підстави та порядок виникнення права лісокористування залежать від виду лісокористування. Особливу увагу слід звернути на порядок видачі та призначення лісорубного квитка і лісового квитка. Далі необхідно вивчити положення, які стосуються підстав припинення права лісокористування, плати за спеціальне лісокористування організації та порядку ведення лісового господарства.

Завершується розгляд положень флороохоронного законодавства питаннями правової охорони рослинного світу загалом і лісів зокрема та положеннями про відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання рослинного світу.

Питання для самостійного вивчення

1. Побічні лісокористування.
2. Правове регулювання ведення державного лісового кадастру.
3. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.

Практичне завдання:

Задача 1

Відповідно до рішення Коцюбинської селищної ради Київської області частина селищного парку разом із ставком, який в ньому знаходиться, пішохідною частиною прилеглої вулиці та автостоянкою визнано рекреаційною територією з обмеженим режимом її господарського використання.

Начальник Києво-Святошинського лісгоспу Київської області Харченко Ю. оскаржив вказане рішення селищної ради до суду, вважаючи, що зміну цільового використання лісових угідь здійснено з порушенням чинного законодавства.

Визначити види правовідносин, які виникли.

Чи підлягає позов задоволенню?

Вирішити справу.

Задача 2

Відповідно до рішення Коцюбинської селищної ради Київської області частина селищного парку разом із ставком, який в ньому знаходиться, пішохідною частиною прилеглої вулиці та автостоянкою визнано рекреаційною територією з обмеженим режимом її господарського використання.

Начальник Києво-Святошинського лісгоспу Київської області Харченко Ю. оскаржив вказане рішення селищної ради до суду, вважаючи, що зміну цільового використання лісових угідь здійснено з порушенням чинного законодавства.

Визначити види правовідносин, які виникли.

Чи підлягає позов задоволенню?

Вирішити справу.

Література:

1. Про рослинний світ: Закон України від 9 квітня 1999 р. // www.rada.gov.ua.
2. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
3. Природноресурсове право України: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Ред. І.І. Каракаш. — К.: Істина, 2005. — 376 с.
4. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Ред. А.П. Гетьман, М.В. Шульга. — Х.: Право, 2005. — 384 с.
5. Екологічне право. Особлива частина: Підручник. Повний академ. курс / За заг. ред. В.І. Андрейцева. — К.: Істина, 2001. — 544 с.
6. Каталог видів флори і фауни України, занесених до Бернської Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі / В.І. Чопик (авт.-упоряд.). — К.: Фітосоціоцентр, 1999.
7. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
8. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.
9. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.
10. Лісовий кодекс України, 2006 р. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
11. Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону: Закон України від 10 лютого 2000 р.
12. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. – 720 с.
13. Про затвердження Правил відтворення лісів постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 303 // www.liga.gov.ua.
14. Про затвердження Порядку справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового

фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 липня 1998 р. № 1012

15. Про розміри, порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, що підлягають відшкодуванню: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997р. № 1279

16. Костицький В.В. Лісове право України: Навч. посіб. / Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. — К.: ЗАТ "НІЧЛАВА", 1999. — 164 с.

17. Непийвода В.П. Правове регулювання в галузі лісів: доба утвердження підтримного розвитку. — К.: АПрН України; НДІ приват. права і підприємництва, 2004. — 339 с.

19. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. — Одеса: Фенікс, 2012. — 788 с.

20. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. — Вид-во «Бурун Книга». — 2008. — 368 с.

21. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. — К.: Ін Юре, 2010. — 401 с.

22. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, Т.Г. Ковальчук та ін.; за ред. Г.І. Балюк. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 368 с.

Тема 15. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

Методичні вказівки

Поняття екологічної мережі є відносно новим для законодавства України і впроваджене з урахуванням європейського досвіду в сфері охорони довкілля. Екологічною мережею України є єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорозмаїття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і, відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України, підлягають особливій охороні. Необхідно знати, з яких елементів складається екологічна мережа, як вони між собою пов'язані та який правовий режим для них встановлено.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду є найважливішою складовою екологічної мережі, тому саме правовому регулюванню з приводу їх використання і охорони слід приділити основну увагу. Загальна правова класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачає їх поділ на:

а) території та об'єкти, що мають природне походження та штучно створені;

б) території та об'єкти загальнодержавного і місцевого значення.

Поряд з цільовим призначенням віднесення території або об'єкта до вказаних класифікаційних груп має вирішальне значення для їх правового режиму.

Слід врахувати, що території та об'єкти природно-заповідного фонду перебувають переважно у державній власності, проте деякі з них можуть належати також до комунальної або приватної власності. При цьому об'єкти, створені до прийняття закону про природно-заповідний фонд, приватизації не підлягають.

Вивчивши загальні положення, які характеризують природно-заповідний фонд, необхідно перейти до аналізу правових засад функціонування окремих видів територій та об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків (при цьому також потрібно враховувати зонування вказаних природно-заповідних територій), заказників, заповідних урочищ, пам'яток природи, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків і парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва.

Порядок створення та оголошення територій і об'єктів природно-заповідного фонду доволі складний і включає низку стадій, які необхідні для обґрунтованого прийняття рішення Президентом України (у разі створення чи

оголошення територій та об'єктів загальнодержавного значення), Верховною Радою Автономної Республіки Крим чи обласною радою (територій та об'єктів місцевого значення).

Правова охорона територій і об'єктів природно-заповідного фонду передбачає низку заходів, пов'язаних як безпосередньо з їх функціонуванням, так і з охороною від шкідливих антропогенних впливів. Важливе місце в охоронному механізмі екологічних правовідносин займають заходи відповідальності.

Питання для самостійного вивчення

1. Правовий режим полезахисних природних (лісових) смуг.
2. Правовий режим водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення
3. Юридична відповідальність за порушення законодавства про екомережу.

Практичне завдання:

Задача 1

Депутати Печерської сільської ради Тульчинського району на Вінничині прийняли рішення про збереження об'єкта природно-заповідного фонду - ландшафтного заказника місцевого значення "Прибузький" і підтримали ідею включення заказника в проєктований регіональний ландшафтний парк "Середнє Побужжя".

Територіальна громада села Печера є користувачем заповідного об'єкту, у зв'язку із чим Печерський сільський голова ініціював скасування заповідного режиму, який нібито заважає випасати худобу і користуватись землею, і, навіть, звертався до голови Уряду зі скаргою на Держуправління охорони навколишнього природного середовища, яке не погоджувалось на зміну заповідного режиму цінних земель.

Дати характеристику правовідносинам, що склалися.

Які органи мають повноваження щодо оголошення об'єктів природо-заповідного фонду?

Чи підлягає скарга задоволенню?

Вирішити справу.

Задача 2

Під час розгляду проєкту організації рекреаційної зони міста обласного значення на сесії облради найбільшу дискусію викликали його положення щодо включення до складу вказаної зони частини території регіонального ландшафтного парку (зон регульованої та стаціонарної рекреації), території зоологічного парку місцевого значення, ботанічного саду загальнодержавного значення та лісопаркової частини зеленої зони навколо міста із розрахунку 10 га на кожні 1,5 тисячі осіб населення. З метою управління відповідною зоною та надання рекреаційних послуг створюється комунальне підприємство обласної ради «Рекреація».

Головний санітарний лікар області заперечував проти затвердження поданого проекту організації рекреаційної зони, оскільки, так як в місті проживає майже 300 тис. осіб, поширення рекреаційної діяльності на вищевказані території призведе до порушення режиму їх відтворення та охорони. Крім того, проект не узгоджений із Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в області, також наявні скарги щодо порушення прав від окремих осіб, земельні ділянки яких підпадають під режим рекреаційної зони.

Не зважаючи на вказані заперечення, проект було затверджено рішенням облради.

Прокурор області опротестував рішення як незаконне.

Визначити види правовідносин, які виникли.

Який порядок створення рекреаційних зон передбачено чинним законодавством?

Надати правову оцінку проекту з позицій його відповідності чинному законодавству.

Чи підлягає протест прокурора задоволенню?

Вирішити справу.

Література:

1. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р.
2. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 р.
3. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р.
4. Про Червону книгу України: Закон України, 2002 р. // www.rada.gov.ua.
5. Про курорти: Закон України від 5 жовтня 2000 р. // www.rada.gov.ua.
6. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року – К., 2008.
7. Водний кодекс України від 20 липня 1995 р. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
8. Лісовий кодекс України, 2006 р. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
9. Бобкова А.Г. Рекреационное право: Учеб. пособие для студ. спец. "Правоведение" / Донецкий национ. ун-т. — Донецк, 2000. — 249 с.
10. Національна доповідь України про збереження біологічного різноманіття / Я.І. Мовчан, Ю.Р. Шеляг-Сосонко (ред.). — К.: Хімджест, 2003. — 62 с.
11. Збереження біорізноманіття України: Друга націон. доповідь / За заг.ред. Я.І. Мовчан, Ю.Р. Шеляг-Сосонко. — К.: Хімджест, 2003. — 110 с.
12. Дотримання вимог природоохоронного законодавства в Україні: Зб. матеріалів. — К.: Парламентське видавництво, 2003. — 300 с.
13. Збереження біорозмаїття: традиції та сучасність / Тетяна Гардашук (відп.ред.). — К.: Хімджест, 2003. — 119 с.
14. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.

15. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.

16. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

Тема 16 та 17. МІЖНАРОДНЕ ТА ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Методичні вказівки

У сучасному глобальному світі жодна держава не спроможна забезпечити ефективну охорону довкілля лише власними зусиллями.

Природа не знає державних кордонів, вона загальна і єдина для всього людства. Захист природи та раціональне використання її ресурсів – глобальна проблема сучасного людства. Основними умовами її вирішення є проведення всіма державами єдиної екологічної політики, мир у всьому світі та роззброєння, активна участь держав в акціях щодо міжнародної охорони довкілля, яка здійснюється в рамках ООН та інших міжнародних організацій, розроблення і прийняття міжнародних договорів з питань охорони навколишнього природного середовища – основного джерела екологічного права.

Для отримання повного уявлення про сутність і форми міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього природного середовища слід з'ясувати основні історичні етапи та передумови розвитку міжнародного екологічного права. Чільне місце в системі норм міжнародного екологічного права займають його принципи – найважливіші загальноновизнані положення, що визначають сутність міжнародно-правової охорони довкілля. Для вивчення системи принципів доцільно звернутися як до навчальної та наукової літератури, так і до текстів базових міжнародних документів у цій сфері, насамперед Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища і розвитку (1972) та Стокгольмської декларації щодо питань навколишнього середовища та розвитку (1992).

Джерела міжнародного екологічного права утворюють систему правових форм, які вміщують норми міжнародного екологічного права.

Аналіз договірної практики у цій галузі свідчить, що найбільш активно розвиваються договірні відносини на двосторонній і регіональній основах, спрямовані на регламентацію охорони окремих природних об'єктів у визначених регіонах.

Велика роль серед міжнародних заходів охорони довкілля належить міжнародним конференціям у галузі охорони навколишнього середовища. Слід мати на увазі, що хоча рішення цих конференцій і не мають формально обов'язкової сили, вони користуються великим авторитетом і виконуються державами з міркувань добросусідства та престижу на міжнародній арені.

Основні напрямки міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього природного середовища визначаються насамперед об'єктами охорони. Необхідно розглянути правові аспекти міжнародної охорони атмосферного повітря, планетарного середовища, космічного простору, морського середовища, тваринного та рослинного світу.

Важливе місце в системі міжнародної охорони довкілля належить співробітництву під егідою ООН, зокрема, в рамках Програми ООН з

навколишнього середовища (ЮНЕП), ВООЗ, ЮНЕСКО. Слід також з'ясувати роль Організації економічного співробітництва і розвитку в об'єднанні зусиль світової громадськості в галузі охорони довкілля, основні положення щодо внеску Ради Європи у справу організації охорони довкілля в Європі, місце Європейського Союзу у формуванні і здійсненні європейської політики і права охорони довкілля.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняття “міжнародне екологічне право” та розкрийте основні історичні етапи формування міжнародно-правової охорони довкілля.
2. Назвіть основні принципи міжнародно-правової охорони довкілля. В яких міжнародних документах вони закріплені?
3. Охарактеризуйте співвідношення міжнародно-правових норм та національного екологічного законодавства.
4. Розкажіть про систему джерел міжнародного екологічного права. Чи можуть бути віднесені до них резолюції міжнародних організацій та декларації, ухвалені за результатами міжнародних конференцій?
5. Чим відрізняється юридична сила міжнародних договорів, резолюцій міжнародних організацій та актів міжнародних конференцій у сфері охорони довкілля?
6. Яка роль міжнародно-правових звичаїв у регулюванні охорони довкілля?
7. Визначте роль спеціалізованих установ ООН (ЮНЕСКО, ЮНЕП, ВООЗ та інших) у міжнародному співробітництві в галузі охорони навколишнього природного середовища.
8. В яких міжнародних проектах охорони довкілля бере участь Україна?
9. У чому сутність міжнародно-правової охорони планетарного середовища?
10. Які міжнародно-правові заходи передбачені щодо збереження біологічного різноманіття та охорони окремих видів тварин і рослин?
11. Якими, на вашу думку, мають бути правові заходи щодо забезпечення інтеграції України до європейських структур у сфері екологічних правовідносин?

Тестові завдання для перевірки знань

- 1. Програма ООН з навколишнього середовища – це:**
  - а) міжнародна організація;
  - б) міжнародна конвенція, в якій бере участь Україна;
  - в) постійно діюча міжнародна конференція;
  - г) резолюція Стокгольмської конференції з охорони навколишнього середовища.
- 2. Програма “Людина і біосфера” здійснюється під егідою:**

- а) ЮНЕП;
- б) ЮНЕСКО;
- в) ПРООН;
- г) Економічної і Соціальної Ради ООН.

3. Яка з названих міжнародних організацій, що займаються питаннями охорони довкілля, не входить до системи ООН:

- а) ЮНЕП;
- б) ЮНЕСКО;
- в) Міжнародна морська організація;
- г) Міжнародний союз охорони природи.

4. Право на використання природних ресурсів Антарктики мають:

- а) США, Великобританія, РФ, Франція та ФРН за принципом секторального розподілу;
- б) всі зацікавлені держави;
- в) держави-учасниці Договору про Антарктику 1959 року.
- г) держави, які проводять у регіоні постійну або експедиційну наукову діяльність;
- г) жодна з держав, оскільки Антарктика (простір південніше 60-ї паралелі) проголошена міжнародним заповідником.

5. Конвенція про біологічне різноманіття 1992 року належить:

- а) до загальнополітичних договорів через своє велике значення для міжнародно-правової охорони довкілля;
- б) до комплексних договорів, оскільки під її охорону підпадають різні види природних ресурсів;
- в) до поресурсних договорів, оскільки охороняє лише окремий вид природних об'єктів;
- г) взагалі не є договором, оскільки її норми мають не обов'язковий, а рекомендаційний характер.

6. Обсяги допустимих викидів державами парникових газів, а також можливість продажу квот річних викидів передбачені:

- а) Конвенцією про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 року;
- б) Віденською конвенцією про охорону озонового шару 1985 року;
- в) Монреальським протоколом 1987 року до Віденської конвенції про охорону озонового шару;
- г) Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату 1992 року;
- г) Кіотським протоколом 1997 року до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

7. Рішення міжнародних організацій та конференцій з охорони довкілля мають:

- а) загальнообов'язковий характер;
- б) рекомендаційний характер;
- в) загальнообов'язковий характер для держав, які беруть участь у відповідній організації або конференції.

8. “Зелений кодекс поведінки держав” та “Порядок денний на ХХІ століття” були прийняті:

- а) на Стокгольмській конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року;
- б) на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро в 1992 році;
- в) Генеральною асамблеєю ООН у 1982 році як складові частини Всесвітньої хартії охорони природи;
- г) на Всесвітній конференції з глобального потепління в Москві в 2003 році.

9. Для режиму використання і охорони космічного простору характерним є принцип:

- а) свободи національного привласнення космічного простору і небесних тіл;
- б) заборони національного привласнення космічного простору і небесних тіл;
- в) можливість національного привласнення космічного простору і небесних тіл у порядку спеціальної міжнародно-правової процедури.

10. Які природні території в Україні мають міжнародне значення:

- а) біосферні заповідники;
- б) національні природні парки;
- в) природні заповідники;
- г) лікувально-оздоровчі та рекреаційні зони.

Література:

1. Лозанський В.Р. Екологічне управління в розвинутих країнах світу в порівнянні з Україною. — Х., 2000. — 68 с.
2. Національна доповідь України про збереження біологічного різноманіття / Я.І. Мовчан, Ю.Р. Шеляг-Сосонко (ред.). — К.: Хімджест, 2003. — 62 с.
3. Туниця Ю.Ю. Екологічна Конституція Землі: Ідея. Концепція. Проблеми. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. — 298 с.
4. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. — К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. — 720 с.
5. Природноресурсове право України: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Ред. І.І. Каракаш. — К.: Істина, 2005. — 376 с.
6. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Ред. А.П. Гетьман, М.В. Шульга. — Х.: Право, 2005. — 384 с.

7. Екологічне право. Особлива частина: Підручник. Повний академ. курс / За заг. ред. В.І. Андрейцева. — К.: Істина, 2001. — 544 с.
8. Правові засади впровадження в Україні Конвенції про біорізноманіття / Н.Р. Малишева (відп.ред.). — К.: Хімджест, 2003. — 175 с.
9. Задорожній О.В., Медведєва М.О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник для ВНЗ / Київ. нац. ун. ім. Тараса Шевченка, Ін. міжнар. відносин. — К.: Видавничий дім «Промені. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. — К.: ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2008. — 720 с.
10. Микієвич М.М., Андрусевич Н.І., Будякова Т.О. Європейське право навколишнього середовища: Навч. посібник / Львів. націон. ун-т ім. Івана Франка; Благод. фонд "Екоправо-Львів". - Л.: Екоправо-Львів, 2004. - 256 с.
11. Лозо В.І. Правові основи екологічної стратегії європейського союзу. Монографія. — Х.: Право, 2008. — 251 с.
12. Малышева Н.Р. Гармонизация экологического законодательства в Европе. — Киев, 1996. — 233 с.

III. ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Науково-методологічна основа правового регулювання взаємодії природи та суспільства.
2. Поняття екологічного права як галузі права, його місце в правовій системі України.
3. Предмет, метод і система екологічного права.
4. Принципи екологічного права України: поняття та значення.
5. Поняття та особливості джерел екологічного права України.
6. Співвідношення екологічного права та екологічного законодавства.
7. Класифікація джерел екологічного права України.
8. Конституція України як джерело екологічного права.
9. Роль судової практики в регулюванні екологічних відносин. Міжнародні договори як джерело екологічного права України.
10. Поняття, види і функції управління у сфері використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища.
11. Просторово-територіальний устрій природних об'єктів.
12. Стандартизація і нормування в галузі охорони довкілля.
13. Екологічне прогнозування та види екологічних програм. Екологічний моніторинг.
14. Екологічна експертиза, поняття та види.
15. Зміст обліку природних ресурсів. Види природноресурсових кадастрів.
16. Поняття, види та значення екологічного контролю.
17. Система і повноваження органів загальної компетенції в сфері управління природокористуванням та охороною довкілля.
18. Завдання та повноваження Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та його органів на місцях.
19. Завдання та повноваження Державного комітету природних ресурсів України.
20. Органи управління земельними, водними та лісовими ресурсами України.
21. Громадське управління в сфері екології.
22. Право власності на природні ресурси: поняття та особливості.
23. Об'єкти і суб'єкти права власності на природні ресурси.
24. Підстави та порядок виникнення і припинення права власності на природні ресурси.
25. Форми охорони права власності на природні ресурси.
26. Поняття права природокористування, його основні аспекти.
27. Суб'єкти та об'єкти права природокористування.
28. Правові види природокористування. Правове регулювання оренди природних об'єктів.
29. Підстави виникнення, зміни та припинення права природокористування.
30. Права і обов'язки природокористувачів.
31. Поняття еколого-правового статусу людини та громадянина.

32. Класифікація екологічних прав та обов'язків громадян.
33. Реалізація громадянами права на безпечне навколишнє середовище.
34. Право на екологічну інформацію: міжнародно-правове регулювання та національні засоби забезпечення.
35. Юридичні підстави обмеження, зупинення та припинення екологічних прав громадян.
36. Гарантії і правові форми забезпечення екологічних прав громадян.
37. Загальна характеристика економіко-правового механізму в сфері екології.
38. Плата за забруднення навколишнього природного середовища.
39. Плата за спеціальне природокористування.
40. Поняття, види і підстави юридичної відповідальності в екологічній сфері.
41. Особливості відшкодування екологічної шкоди.
42. Земля як об'єкт земельних відносин.
43. Земельна реформа та приватизація земель в Україні.
44. Право власності на землю.
45. Оренда землі та право постійного користування землею.
46. Обмежені речові права на землю.
47. Підстави набуття та припинення прав на землю.
48. Вилучення (викуп) земель для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності.
49. Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення.
50. Правове регулювання використання земель житлової та громадської забудови.
51. Правовий режим земель лісового і водного фонду.
52. Правовий режим земель історико-культурного, природоохоронного, рекреаційного та оздоровчого призначення.
53. Правовий режим земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.
54. Правова охорона земель.
55. Поняття, об'єкти та суб'єкти права водокористування в Україні.
56. Види права водокористування.
57. Права та обов'язки водокористувачів.
58. Підстави та порядок виникнення і припинення права водокористування.
59. Поняття та зміст правової охорони вод.
60. Відповідальність за порушення водного законодавства.
61. Поняття, об'єкти та суб'єкти права користування надрами.
62. Види права користування надрами.
63. Підстави та порядок виникнення і припинення права користування надрами.
64. Угоди про розподіл продукції.

65. Правовий режим користування виключною (морською) економічною зоною.
66. Правовий режим користування континентальним шельфом України.
67. Відповідальність за порушення законодавства про надра.
68. Правовий режим використання і охорони рослинного світу.
69. Поняття, суб'єкти та об'єкти права лісокористування. Права та обов'язки лісокористувачів.
70. Види права спеціального лісокористування.
71. Підстави та порядок виникнення і припинення права лісокористування.
72. Правові заходи щодо охорони та захисту лісів.
73. Відповідальність за порушення лісового законодавства.
74. Поняття, об'єкти та суб'єкти права власності і права використання тваринного світу.
75. Види права використання тваринного світу.
76. Правове регулювання мисливства.
77. Правове регулювання рибальства.
78. Правові заходи щодо охорони тваринного світу. Червона книга України.
79. Відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.
80. Поняття та загальна правова класифікація об'єктів природно-заповідного фонду.
81. Цільове призначення об'єктів природно-заповідного фонду.
82. Правовий режим об'єктів природно-заповідного фонду.
83. Порядок створення та оголошення територій і об'єктів природно-заповідного фонду.
84. Відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.
85. Поняття права користування атмосферним повітрям і його особливості.
86. Правове регулювання стандартизації та нормування в сфері використання та охорони атмосферного повітря.
87. Правовий режим курортів, лікувально-оздоровчих та рекреаційних зон.
88. Поняття екологічної безпеки та її правове забезпечення.
89. Види екологічної безпеки.
90. Правова охорона довкілля в населених пунктах.
91. Правова охорона довкілля в промисловості та сільському господарстві.
92. Правова охорона довкілля на транспорті.
93. Правові основи ядерної та радіаційної безпеки.
94. Відповідальність за ядерну шкоду.
95. Поняття та порядок оголошення зон надзвичайної екологічної ситуації.
96. Правові заходи при надзвичайних екологічних ситуаціях.
97. Організаційно-правові форми участі громадськості в охороні навколишнього природного середовища.
98. Міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1) Екологічні відносини поділяються на:

- б) внутрішні та зовнішні;
- 7) прості та складні;
- 8) комплексні та не комплексні;
- 9) структуровані та неструктуровані;
- 10) систематизовані та несистематизовані.

2) Природні і природно-антропогенні цінності, з приводу яких складаються екологічні відносини – це:

- А) предмет екологічного права;
- Б) об'єкт екологічного права;
- В) метод екологічного права;
- Г) джерело екологічного права;
- Д) функція екологічного права.

3) Державна екологічна експертиза здійснюється за рахунок коштів:

- А) замовника;
- Б) власників об'єктів, що замовляють експертизу;
- В) юридичних осіб, що експлуатують екологічно небезпечні об'єкти;
- Г) цільові добровільні кошти юридичних осіб;
- Д) державного бюджету.

4) Кількість категорій об'єктів природно-заповідного фонду:

- А) 7;
- Б) 9;
- В) 11;
- Г) 15;
- Д) не встановлено.

5) Екологічна безпека становить:

- А) об'єкт права екологічної безпеки;
- Б) предмет права екологічної безпеки;
- В) підставу виникнення правовідносин в сфері забезпечення екологічної безпеки;
- Г) мету державного-правового регулювання.

6. Який з видів платежів у галузі екології носить характер диференційованої ренти:

- а) збір за спеціальне використання природних ресурсів;
- б) збір за забруднення навколишнього природного середовища;
- в) збір за погіршення якості природних ресурсів.

7. Право громадян на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище:

а) є абсолютним правом, оскільки йому кореспондується обов'язок необмеженого кола осіб та держави дотримуватися вимог екологічного законодавства;

б) є відносним правом, оскільки всі екологічні права можуть бути забезпечені відносно нестабільно;

в) є абсолютним або відносним, в залежності від об'єму прав та обов'язків учасників правовідносин, щодо забезпечення цього права.

8. Яка з наведених юридичних ознак притаманна праву загального природокористування:

а) наявність зареєстрованого дозволу;

б) наявність спеціальної правоздатності;

в) відсутність персоніфікованого закріплення природного ресурсу за конкретними особами.

9. Висновки громадської екологічної експертизи:

а) є обов'язковими для виконання;

б) мають рекомендаційний характер;

в) носять рекомендаційний або обов'язковий характер, в залежності від рівня небезпечності об'єкта експертизи.

10. Яка з форм офіційного надання інформації про стан навколишнього природного середовища не передбачена законодавством:

а) письмова;

б) аудіовізуальна;

в) усна;

г) електронна.

11. Міжнародне екологічне право це:

а) система міжнародних договорів з питань охорони навколишнього природного середовища, ратифікованих ВР України;

б) система принципів міжнародного співробітництва та засобів політичного впливу у сфері охорони навколишнього середовища;

в) система міжнародних відносин у сфері використання та відтворення природних результатів, охорони навколишнього природного середовища;

г) система принципів та норм, що врегульовують міжнародні відносини у сфері використання та відтворення природних результатів, охорони навколишнього природного середовища

12. Завданням Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” є регулювання відносин:

а) у галузі використання, розподілу та перерозподілу природних ресурсів, охорони природних комплексів та екологічних систем, забезпечення екологічної безпеки;

б) у галузі розподілу та перерозподілу природних ресурсів, надання їх у користування, визначення форм власності на природні ресурси, їх відтворення та охорони;

в) у галузі раціонального використання природних ресурсів, дбайливого ставлення до довкілля та охорони природи від протиправних посягань;

г) у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

13. Використання природних ресурсів в Україні здійснюється у наступних правових формах:

а) право власності і право природокористування;

б) право власності і управління;

в) право власності і право успадкованого довічного володіння.

14. Які з зазначених екологічних прав громадян закріплені Конституцією України:

а) право на здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;

б) право на об'єднання в громадські природоохоронні формування;

в) право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище;

г) право на участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;

д) право на одержання екологічної освіти.

15. В Законі України «Про відходи» небезпечними визначаються:

а) відходи, щодо яких прийнято рішення Кабінетом Міністрів України про віднесення до небезпечних;

б) відходи, що мають такі фізичні, хімічні, біологічні чи інші небезпечні властивості, які створюють або можуть створити значну небезпеку для навколишнього природного середовища і здоров'я людини та які потребують спеціальних методів і засобів поводження з ними;

в) відходи промислового виробництва;

г) відходи, що мають такі властивості, які погіршують стан здоров'я людини.

16. Екологічна безпека становить:

- а) об'єкт права екологічної безпеки;
- б) предмет права екологічної безпеки;
- в) підставу виникнення правовідносин в сфері забезпечення екологічної безпеки;
- г) мету державного-правового регулювання.

17. Об'єктом антропоохоронних відносин є:

- а) екологічна безпека;
- б) людина;
- в) природні ресурси;
- г) правовий режим територій, що зазнали негативних змін внаслідок надзвичайних екологічних ситуацій.

18. До органів державного управління в сфері забезпечення екологічної безпеки спеціальної компетенції не відноситься:

- а) Міністерство охорони здоров'я України;
- б) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;
- в) Міністерство внутрішніх справ України;
- г) Міністерство з надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильського катастрофи.

19. Зона надзвичайної екологічної ситуації це:

- а) територія України, на якій виникла техногенна аварія, катастрофа чи природне стихійне лихо;
- б) окрема місцевість України, на якій виникла надзвичайна екологічна ситуація;
- в) окрема територія України, на якій відбулися негативні зміни в навколишньому природному середовищу;
- г) територія, визначена спеціальним рішенням Кабінету Міністрів, із обмеженим режимом в'їзду-виїзду та перебування.

20. Відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» об'єкт визнається об'єктом підвищеної небезпеки в залежності від критерію:

- а) виду діяльності, що здійснюється;
- б) кількості працівників, які працюють на об'єкті;
- в) кількості порогової маси небезпечних речовин;
- г) результатів екологічної експертизи об'єкту.

21. До складу природно-заповідного фонду не належать:

- А) дендропарки;
- Б) зоопарки;
- В) ботсади;
- Г) заказники;
- Д) курорти.

22. Вперше екологічні права і свободи людини закріплено:

- А) Загальною декларацією прав людини, 1945 р.;
- Б) Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права, 1966 р.;
- В) Стокгольмською декларацією, 1972 р.;
- Г) Хельсінкським актом наради з безпеки і співробітництва в Європі, 1975 р.;
- Д) Кіотським протоколом, 1997 р.

23. Предметом природоохоронного права є:

- а) відпочинок у національному парку;
- б) внутрішньогосподарський землеустрій у сільськогосподарському угідді;
- в) комплексна забудова мікрорайону міста;
- г) встановлення охоронних обмежень за договором із власником земельної ділянки.

24. Лікувально-оздоровчими зонами є:

- а) території, на яких розташовані лікувальні заклади державної форми власності.
- б) території, які мають виражені природні лікувальні фактори, сприятливі для лікування і оздоровлення людей;
- в) території, що мають природні властивості, сприятливі для відпочинку та оздоровлення;
- г) перша та друга зони округу санітарної охорони курортів.

25. До складу екологічної мережі не належать:

- а) території та об'єкти природно-заповідного фонду;
- б) землі водного фонду;
- в) особливо цінні сільськогосподарські угіддя;
- г) територіальне море.

26. Особливості об'єктів права загального природокористування:

- А) надання дозволів щодо користування ними;
- Б) платність користування;
- В) підлягають передачі і закріпленню за конкретними суб'єктами;
- Г) потребують державно - правової реєстрації;
- Д) не підлягають юридичній фіксації.

27. Державна екологічна експертиза здійснюється за рахунок коштів:

- А) замовника;
- Б) власників об'єктів, що замовляють експертизу;
- В) юридичних осіб, що експлуатують екологічно небезпечні об'єкти;
- Г) цільові добровільні кошти юридичних осіб;
- Д) державного бюджету.

28. Звичайний строк проведення екологічної експертизи підрозділами Мінприроди:

- А) 30 днів;
- Б) 60 днів;
- В) 90 днів;
- Г) 120 днів;
- Д) не встановлено.

29. Строк дії позитивного висновку екологічної експертизи:

- А) 1 рік;
- Б) 3 роки;
- В) 5 років;
- Г) 10 років;
- Д) не встановлено.

30. До категорій об'єктів природно-заповідного фонду міжнародного значення відносяться:

- А) природні заповідники;
- Б) біосферні заповідники;
- В) національні природні парки;
- Г) ландшафтні парки;
- Д) заказники.

31. Як співвідносяться юридичні поняття “довкілля” і “навколишнє природне середовище”:

- а) є тотожними;
- б) позначають різні за змістом явища об'єктивної дійсності;
- в) поняття “довкілля” є більш широким і включає навколишнє природне середовище;
- г) поняття “навколишнє середовище” є більш широким і включає довкілля.

32. Інститут юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства входить:

- а) до Загальної частини екологічного права;
- б) до Особливої частини екологічного права;
- в) до Спеціальної частини екологічного права;
- г) взагалі не входить до системи екологічного права.

33. Скільки поресурсних кодексів діє в Україні:

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

34. Вкажіть, які з названих документів не є актами екологічного законодавства:

- а) Водний кодекс;
- б) Повітряний кодекс;
- в) Лісовий кодекс;
- г) закон “Про захист рослин”;
- г) закон “Про тваринний світ”;
- д) закон “Про бджільництво.

35. Які закони прийняті в Україні:

- а) “Про екологічну експертизу”;
- б) “Про екологічний аудит”;
- в) “Про екологічне страхування”;
- г) “Про державний екологічний моніторинг”;
- г) “Про екологічну мережу України”;
- д) “Про Національний екологічний фонд”.

36. Які з наведених нормативних актів належать до функціональних (комплексних):

- а) Земельний кодекс України;
- б) Закон України “Про зону надзвичайної екологічної ситуації”;
- в) Закон України “Про рослинний світ”;
- г) Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”.

37. Об’єктами екологічних відносин не є:

- а) життя і здоров’я людини;
- б) товарно-матеріальні цінності;
- в) сільськогосподарські тварини і рослини;
- г) природні ресурси в межах антропогенно-змінених територій.

38. Виберіть правильне визначення предмета екологічного права:

- а) природні та природно-антропогенні цінності, що підлягають охороні екологічним правом;
- б) відносини в галузі взаємодії суспільства і природи;
- в) система екологічних зв’язків між компонентами живої і неживої природи;
- г) навколишнє природне середовище.

39. Виберіть правильне твердження:

- а) екологічне право є формою екологічного законодавства;
- б) екологічне законодавство є формою екологічного права;
- в) екологічне право й екологічне законодавство є тотожними правовими категоріями.

40. Стан навколишнього середовища, який не завдає шкоди здоров'ю людини, не створює загрози для її життя та при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки, характеризує:

- а) безпечне довкілля;
- б) сприятливе довкілля;
- в) здорове довкілля;
- г) чисте довкілля.

41. Окрема місцевість України оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації:

- а) Президентом України;
- б) Радою національної безпеки і оборони України;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Верховною Радою України.

42. Рішення про створення (оголошення) територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення приймає:

- а) обласна державна адміністрація;
- б) обласна рада;
- в) обласне управління охорони навколишнього природного середовища;
- г) Мінприроди України.

43. Вкажіть, які з названих органів мають повноваження щодо управління в сфері використання та охорони тваринного світу:

- а) Державний комітет лісового господарства України;
- б) Міністерство лісового господарства України;
- в) Державний комітет рибного господарства;
- г) Міністерство екології і природних ресурсів України;
- г) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;
- д) Державний комітет природних ресурсів України;
- е) Державний комітет мисливського господарства і полювання України.

44. Який центральний орган виконавчої влади уповноважений на надання дозволів на використання надр для добування корисних копалин загальнодержавного значення:

- а) Державний комітет природних ресурсів України;
- б) Державна служба геології та надр України;
- в) Міністерство екології і природних ресурсів України;
- г) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

45. Діяльність уповноважених державних органів управління, спрямована на систематизацію відомостей про правовий, природний і господарський стан природних ресурсів, їх окремих складових частин, а також постійних і таких, що змінюються в часі, властивостей – це:

- а) екологічний моніторинг;

- б) екологічне інформування;
- в) облік природних ресурсів;
- г) екологічна експертиза.

46. Діяльність уповноважених державних органів управління щодо нагляду, збирання, передачі, збереження та аналізу інформації про стан навколишнього середовища, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій, необхідних для прийняття управлінських рішень – це:

- а) екологічний моніторинг;
- б) екологічне інформування;
- в) облік природних ресурсів;
- г) екологічна експертиза.

47. Вкажіть, які з названих органів мають повноваження щодо управління в сфері використання і охорони атмосферного повітря:

- а) Державний комітет природних ресурсів України;
- б) Міністерство транспорту та зв'язку України;
- в) Міністерство внутрішніх справ України;
- г) Міністерство екології і природних ресурсів України;
- г) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;
- д) Міністерство охорони здоров'я України.

48. До адміністративних методів управління належать:

- а) стандартизація;
- б) ліцензування;
- в) кредитування;
- г) страхування;
- г) лімітування;
- д) екологічна експертиза.

49. Екологічна ліцензія – це:

- а) документ, який засвідчує право на використання природних ресурсів;
- б) посвідчення на якість та екологічну безпечність продукції;
- в) нормативно-технічний документ, в якому міститься інформація про вимоги щодо використання природних ресурсів.

50. Діяльність уповноважених органів, спрямована на забезпечення доступу до повних і достовірних відомостей про події, явища, предмети, факти, процеси в сфері використання, відновлення природних ресурсів, природних комплексів, охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, – це:

- а) екологічний моніторинг;
- б) екологічне інформування;
- в) облік природних ресурсів;

г) екологічна експертиза.

51. Вкажіть, які об'єкти можуть перебувати в приватній власності:

- а) земельні ділянки оздоровчого призначення;
- б) ділянки надр;
- в) штучні водні об'єкти;
- г) тварини, занесені до Червоної книги;
- г) зоологічні парки;
- д) природні заповідники.

52. Виберіть твердження, яке найбільш повно і правильно характеризує права власника земельної ділянки:

- а) право власності на земельну ділянку поширюється в її межах лише на поверхневий (грунтовий) шар і не розповсюджується на інші природні ресурси;
- б) право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться;
- в) право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що знаходиться над і під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд;
- г) право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки.

53. Чи можуть іноземці в Україні бути власниками земель і пов'язаних із землею природних ресурсів:

- а) так;
- б) ні.

54. Яким чином може бути здійснено зміну цільового призначення природного об'єкта, що перебуває у приватній власності:

- а) за рішенням власника з наступним внесенням за його клопотанням змін до відповідного кадастру;
- б) за рішенням компетентного органу державної влади;
- в) за заявою власника на підставі рішення компетентного органу державної влади.

55. Іноземці, які отримали в спадщину земельну ділянку водного фонду:

- а) зобов'язані відчужувати її протягом 6 місяців;
- б) зобов'язані відчужувати її протягом 1 року;
- в) не зобов'язані відчужувати таку земельну ділянку.

56. Вкажіть, оренда яких природних об'єктів не передбачена чинним законодавством:

- а) земельних ділянок;
- б) водних об'єктів (їх частин);
- в) ділянок надр;
- г) ділянок лісового фонду;

57. Які природні об'єкти належать до ресурсів загальнодержавного значення:

- а) підземні води;
- б) мисливські тварини в стані природної волі;
- в) живиця;
- г) природні заповідники;
- г) регіональні ландшафтні парки;
- д) несільськогосподарські рослини в межах населених пунктів.

58. Земельні ділянки за межами населених пунктів у власність і користування надають:

- а) районні та обласні ради;
- б) місцеві державні адміністрації;
- в) територіальні органи Державного комітету земельних ресурсів України.

59. Максимальний термін оренди землі становить:

- а) 10 років;
- б) 25 років;
- в) 50 років;
- д) 99 років.

60. Угоди про розподіл продукції укладаються у сфері:

- а) землекористування;
- б) водокористування;
- в) надрокористування;
- г) лісокористування.

61. Чи можуть іноземці в Україні бути користувачами земельних ділянок сільськогосподарського призначення:

- а) так;
- б) ні.

62. Вкажіть, які суб'єкти можуть бути постійними землекористувачами:

- а) державні підприємства;
- б) комунальні підприємства;
- в) благодійні організації;

- г) кооперативні підприємства для сільськогосподарської діяльності;
- г) релігійні організації для будівництва культових споруд.

63. Любительське рибальство:

- а) є загальним природокористуванням;
- б) є спеціальним природокористуванням;
- в) не є ні загальним, ні спеціальним природокористуванням, оскільки законодавство не передбачає надання дозволів на таку діяльність.

64. Як співвідносяться між собою поняття “користування природними ресурсами” і “використання природних ресурсів”:

- а) “користування” є ширшим за обсягом і включає “використання”;
- б) “використання” є ширшим за обсягом і включає “користування”;
- в) ці терміни позначають тотожні поняття;
- г) ці терміни позначають різні види експлуатації природних ресурсів.

65. Суперфіцій – це:

- а) користування чужою сусідньою (суміжною) земельною ділянкою для обслуговування власної;
- б) користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб;
- в) користування чужою земельною ділянкою для забудови

66. Які екологічні права не можуть бути обмежені:

- а) право на загальне користування об’єктами державної і комунальної власності;
- б) право на безпечне для життя і здоров’я довкілля;
- в) право приватної власності на природні об’єкти;
- г) право на екологічну інформацію.

67. Юридичними критеріями безпеки навколишнього середовища є:

- а) ліміти природокористування;
- б) гранично допустимі концентрації шкідливих речовин;
- в) гранично допустимі рівні шкідливого впливу;
- г) екологічні ліцензії.

68. Які із вказаних екологічних прав людини закріплені в Конституції України:

- а) право власності на природні ресурси;
- б) право загального природокористування;
- в) право на екологічну інформацію;
- г) право на участь у проведенні громадської екологічної експертизи.

69. Які із вказаних екологічних обов’язків закріплені у Конституції України:

- а) охороняти природу;
- б) не завдавати шкоди довкіллю;
- в) раціонально використовувати природні ресурси;
- г) здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки.

70. Система екологічної освіти і виховання:

- а) належить до організаційних гарантій екологічних прав;
- б) належить до політичних гарантій екологічних прав;
- в) належить до ідеологічних гарантій екологічних прав;
- г) взагалі не належить до системи гарантій екологічних прав.

71. Спеціальні гарантії екологічних прав – це:

- а) юридичні гарантії;
- б) політичні гарантії;
- в) економічні гарантії;
- г) ідеологічні гарантії.

72. Які способи захисту екологічних прав належать до самозахисту:

- а) звернення до суду;
- б) звернення до адміністративних органів;
- в) громадські акції;
- г) погодження спірних питань без звернення до юрисдикційних органів;
- г) звернення з запитом до державного органу про надання екологічної інформації.

73. У наданні екологічної інформації може бути відмовлено, якщо:

- а) ця інформація є державною таємницею;
- б) ця інформація є конфіденційною;
- в) запитуваний орган не володіє відповідною інформацією;
- г) надання екологічної інформації не оплачено у встановленому порядку.

74. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це:

- а) активне право;
- б) пасивне право;
- в) активно-пасивне право.

75. Екологічні права іноземців в Україні обмежуються в частині:

- а) права власності на окремі категорії земель;
- б) права користування окремими категоріями земель;
- в) права на участь в екологічних референдумах;
- г) права на об'єднання в екологічні громадські організації.

76. В яких випадках проведення екологічного аудиту є обов'язковим:

- а) при банкрутстві суб'єкта господарювання;
- б) при передачі у концесію об'єкта державної власності;

- в) при приватизації об'єкта державної власності;
- г) при порушенні кримінальної справи щодо посадової особи суб'єкта господарювання;
- г) при державному гарантуванні кредитування проведення природоохоронних заходів.

77. У разі перевищення лімітів викидів або скидів забруднюючих речовин у довкілля сума збору за забруднення довкілля обчислюється у:

- а) двократному розмірі;
- б) трьохкратному розмірі;
- в) п'ятикратному розмірі;
- г) десятикратному розмірі.

78. Підприємство-забруднювач довкілля розташоване на території міста Суми. Який відсоток збору за забруднення надійде до місцевого фонду охорони навколишнього природного середовища в складі міського бюджету, %:

- а) 10;
- б) 20;
- в) 50;
- г) 100.

79. Які суб'єкти звільняються від сплати збору за спеціальне використання надр:

- а) власники землі, які на своїй земельній ділянці добувають для власних потреб загальнопоширені корисні копалини;
- б) користувачі земельних ділянок, які на закріпленій за ними земельній ділянці добувають для власних потреб загальнопоширені корисні копалини;
- в) першовідкривачі родовищ корисних копалин;
- г) суб'єкти господарської діяльності, що добувають нафту і газ на континентальному шельфі України.

80. Як регулюється чинним законодавством розмір орендної плати за використання земельних ділянок державної та комунальної власності:

- а) розмір плати встановлюється за згодою сторін, але не може бути меншим встановленого мінімуму;
- б) розмір плати встановлюється за згодою сторін, але не може бути більшим встановленого максимуму;
- в) розмір плати є фіксованим і залежить від грошової оцінки земельної ділянки.
- г) жодних обмежень щодо встановлення орендної плати за такі землі чинне законодавство не містить.

81. Ставка земельного податку визначається у відсотках від:

- а) економічної оцінки земельної ділянки;

- б) нормативної грошової оцінки;
- в) експертної грошової оцінки;
- г) ринкової вартості земельної ділянки.

82. Екологічним аудитором може бути особа, яка:

- а) має відповідну вищу освіту, досвід роботи в сфері охорони довкілля не менше 5 років, та отримала сертифікат на право здійснення еколого-аудиторської діяльності;
- б) має відповідну вищу освіту, досвід роботи в сфері охорони довкілля не менше 2 років, досягла 25-річного віку та отримала сертифікат на право здійснення еколого-аудиторської діяльності;
- в) має відповідну вищу освіту, досвід роботи в сфері охорони довкілля не менше 4 років та отримала сертифікат на право здійснення еколого-аудиторської діяльності.

83. В Україні обов'язковим є страхування:

- а) цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду;
- б) цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна аваріями на об'єктах підвищеної екологічної небезпеки;
- в) цивільної відповідальності інвестора-сторони за угодою про розподіл продукції за шкоду, заподіяну довкіллю;
- г) життя і здоров'я осіб, зайнятих на виробництві, пов'язаному з використанням відходів.

84. До методів економічного стимулювання належної екологічної поведінки належать:

- а) стандартизація;
- б) ліцензування;
- в) кредитування;
- г) страхування;
- г) лімітування;
- д) екологічна експертиза.

85. Нормативи збору за спеціальне водокористування встановлюються:

- а) Верховною Радою України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Міністерством охорони навколишнього природного середовища України;
- г) Державним комітетом водного господарства України;
- г) Державною податковою адміністрацією України.

86. Які види юридичної відповідальності можуть бути застосовані за самовільний захват земельної ділянки:

- а) адміністративна і цивільно-правова;
- б) адміністративна, кримінальна і цивільно-правова;
- в) кримінальна і цивільно-правова.

87. Які види адміністративних стягнень не передбачені за проступки в галузі охорони довкілля:

- а) штраф;
- б) адміністративний арешт;
- в) конфіскація знарядь і засобів вчинення правопорушення;
- г) позбавлення спеціального права;
- г) виправні роботи.

88. В яких випадках для обчислення розміру шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням, буде застосований таксовий метод:

- а) самовільний захват землі;
- б) добування мисливських тварин без спеціального дозволу;
- в) самовільна вирубка дерев у лісі;
- г) забруднення нафтою територіальних вод України під час її перевезення танкером іноземної держави;
- г) забруднення атмосферного повітря внаслідок перевищення лімітів викидів забруднюючих речовин.

89. Порушення правил полювання тягне за собою кримінальну відповідальність у разі:

- а) завдання істотної шкоди;
- б) полювання на тварин, занесених до червоної книги;
- в) полювання в заповіднику;
- г) використання заборонених знарядь і засобів здійснення полювання;
- г) порушення правил полювання не є кримінально караним і в усіх випадках тягне адміністративну відповідальність.

90. Порушення правил рибальства тягне за собою кримінальну відповідальність у разі:

- а) завдання істотної шкоди;
- б) використання заборонених знарядь і засобів лову;
- в) масового знищення риби;
- г) незаконного добування морських ссавців чи зайняття іншим водним добувним промислом.

91. Виберіть правильне твердження:

- а) шкода, заподіяна довкіллю, підлягає відшкодуванню у повному обсязі незалежно від сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища;
- б) розмір шкоди, заподіяної довкіллю, зменшується на суму збору за забруднення навколишнього природного середовища;

в) шкода, заподіяна довкіллю, не підлягає відшкодуванню у разі сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища.

92. Відповідальність за екологічну шкоду незалежно від вини заподіювача настає у разі:

- а) заподіяння ядерної шкоди оператором ядерної установки внаслідок ядерного інциденту;
- б) заподіяння радіаційної шкоди оператором ядерної установки внаслідок ядерного інциденту;
- в) залпового скиду забруднюючих речовин внаслідок аварії на водогосподарському об'єкті.
- г) погіршення якості природного ресурсу, наданого в оренду чи тимчасове користування.

93. Розмір відшкодування шкоди, завданої екологічним правопорушенням, може бути зменшений у разі:

- а) важкого матеріального становища фізичної особи - заподіювача;
- б) сплати збору за забруднення довкілля суб'єктом господарської діяльності;
- в) притягнення фізичної особи-заподіювача до адміністративної відповідальності із застосуванням стягнення у вигляді штрафу;
- г) якщо чинним законодавством не встановлені спеціальні такси для обчислення розміру відшкодування.

94. Об'єктивна сторона екологічного правопорушення може виражатися:

- а) лише в протиправних діях;
- б) лише в протиправній бездіяльності;
- в) як у протиправних діях, так і в протиправній бездіяльності.

95. Екологічні злочини від адміністративних екологічних правопорушень відмежовуються:

- а) за ознакою істотної шкоди;
- б) за суб'єктивним складом;
- в) за формою вини;
- г) за об'єктом посягання.

96. Виберіть з наведеного переліку обмежені речові права на землю:

- а) право власності на земельну ділянку;
- б) право орендного користування земельною ділянкою;
- в) право добросусідства;
- г) право сервітуту;
- г) право на земельну частку (пай);
- д) право на користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій).

97. Землі рекреаційного призначення – це:

- а) землі, призначені для відпочинку людей;
- б) землі, що мають лікувальні ресурси і призначені для використання в лікувально-оздоровчих і профілактичних цілях;
- в) особливо цінні природоохоронні території.

98. В оренду можуть бути передані:

- а) земельні ділянки будь-якої категорії, крім земель лісгосподарського призначення;
- б) земельні ділянки будь-якої категорії, крім земель сільськогосподарського призначення;
- в) земельні ділянки будь-якої категорії, крім земель історико-культурного призначення та природно-заповідного фонду;
- г) земельні ділянки будь-якої категорії.

99. Для індивідуального дачного будівництва норма безоплатної приватизації землі становить:

- а) 0,10 га;
- б) 0,12 га;
- в) 0,15 га;
- г) 0,25 га.

100. Рекультивация земель передбачає:

- а) тимчасове вилучення земель з господарського використання з проведенням заходів щодо їх залуження або заліснення;
- б) відновлення порушеного родючого шару ґрунту;
- в) проведення гідромеліоративних заходів.

101. Орендодавцями земельних ділянок комунальної власності можуть бути:

- а) районні державні адміністрації;
- б) виконкоми сільських, селищних і міських рад;
- в) сільські, селищні та міські ради;
- г) територіальні органи Державного комітету земельних ресурсів.

102. При розпаюванні земель колективних сільськогосподарських підприємств земельні частки (паї) членів підприємства:

- а) є рівними;
- б) залежать від ступеня трудової участі в діяльності підприємства;
- в) залежать від розміру майнового паю у пайовому фонді підприємства.

103. Володіти землею на праві спільної сумісної власності можуть:

- а) подружжя;
- б) члени фермерського господарства;

- в) члени сільськогосподарського кооперативу;
- г) співвласники житлового будинку;
- г) громадяни, які уклали договір про спільну діяльність.

104. Які особи не можуть претендувати на безоплатну приватизацію землі для ведення фермерського господарства:

- а) іноземці;
- б) громадяни України, які отримали право на земельну частку (пай);
- в) громадяни України, які не проживають у сільській місцевості;
- г) громадяни України, які ведуть особисте селянське господарство.

105. Максимальний термін оренди земельної ділянки становить:

- а) 10 років;
- б) 25 років;
- в) 50 років;
- г) 99 років при концесійному землекористуванні.

106. Згідно з Водним кодексом України абоненти – це:

- а) вторинні водокористувачі;
- б) суборендарі водних об'єктів;
- в) споживачі води, що отримують її за цивільно-правовими договорами;
- г) спеціальний підрозділ державної служби охорони вод.

107. Іноземці, які отримали в спадщину земельну ділянку водного фонду і розташовану на ній водойму:

- а) зобов'язані відчужувати її протягом 6 місяців;
- б) зобов'язані відчужувати її протягом 1 року;
- в) не зобов'язані відчужувати таку земельну ділянку.

108. Перелік водних об'єктів, що віднесені до лікувальних, затверджується:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Мінприроди України;
- в) МОЗ України;
- г) обласними радами щодо своєї території.

109. Вкажіть, які водні об'єкти можуть перебувати в приватній власності:

- а) невеликі джерела (струмки), що знаходяться на ділянках приватної власності;
- б) невеликі замкнені природні водойми, що знаходяться на ділянках приватної власності;
- в) штучні водойми незалежно від площі дзеркала;
- г) невеликі підземні водоносні горизонти, місце розташування яких не виходить за поверхневі межі земельної ділянки приватної власності.

110. Водні об'єкти можуть передаватися в оренду:

- а) для ведення рибного господарства;
- б) для потреб водного транспорту;
- в) для потреб гідроенергетики;
- г) для лікувальних і оздоровчих потреб.

111. Максимальний термін довгострокового водокористування становить:

- а) 10 років;
- б) 20 років;
- в) 25 років.

112. Дозвіл на спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення надає:

- а) обласна рада за погодженням з органами Держводгоспу України;
- б) обласна рада за погодженням з органами Мінприроди України;
- в) обласна державна адміністрація за погодженням з органами Держводгоспу України
- г) обласна державна адміністрація за погодженням з органами Мінприроди України.

113. На водному об'єкті, наданому в оренду, загальне водокористування:

- а) здійснюється безперешкодно і не може обмежуватися;
- б) може зазнавати обмежень, які встановлюються орендарем;
- в) допускається лише на умовах, встановлених орендарем за погодженням з орендодавцем.

114. Дозвіл на спеціальне використання води водних об'єктів загальнодержавного значення надають:

- а) органи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України;
- б) органи Державного агентства водних ресурсів України;
- в) Кабінет Міністрів України та місцеві державні адміністрації;
- г) такі об'єкти перебувають у державній власності і тому їх використання є загальнодоступним і не потребує спеціальних дозволів.

115. Лісосплав в Україні:

- а) дозволений на всіх водотоках;
- б) дозволений на всіх водотоках, крім малих річок;
- в) дозволений на всіх водотоках, крім судноплавних річок;
- г) дозволений на всіх водотоках, крім гірських річок;
- г) заборонений на всіх водних об'єктах.

116. Ширина виключної (морської) економічної зони становить:

- а) 12 км;
- б) 200 км;
- в) 12 морських миль;
- г) 200 морських миль;
- г) 350 морських миль.

117. Чи входять простори виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України до складу державної території:

- а) так;
- б) ні;
- в) так, якщо це передбачено двосторонніми договорами України з іншими прибережними державами.

118. Який центральний орган виконавчої влади уповноважений на надання дозволів на використання надр для добування корисних копалин загальнодержавного значення:

- а) Державний комітет природних ресурсів України;
- б) Державна служба геології та надр України;
- в) Міністерство екології і природних ресурсів України;
- г) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

119. Максимальний термін, на який видаються дозволи на добування нафти й газу, становить:

- а) 5 років;
- б) 10 років;
- в) 20 років;
- г) 25 років;
- г) 30 років;
- д) 50 років.

120. Віднесення корисних копалин до копалин загальнодержавного та місцевого значення здійснює:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- в) Державний комітет природних ресурсів України;
- г) Державна служба геології та надр України.

121. Без надання гірничого відводу надра надаються у користування:

- а) для геологічного вивчення;
- б) для добування корисних копалин;
- в) для будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;
- г) для створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення.

122. Землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів і гірничого відводу видобувати для своїх господарських і побутових потреб корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки:

- а) до 1 м;
- б) до 2 м;
- в) до 5 м;
- г) не мають такого права.

123. Від плати за користування надрами звільняються:

- а) користувачі надр – для організації геологічних об'єктів заповідного фонду;
- б) користувачі надр – за здійснення дорозвідки корисних копалин у межах наданого їм для добування корисних копалин гірничого відводу;
- в) користувачі надр, які здійснюють розробку корисних копалин на континентальному шельфі України;
- г) власники і користувачі земельних ділянок, які добувають у межах цих ділянок корисні копалини місцевого значення для власних потреб з додержанням вимог гірничого законодавства.

124. Плата за користування надрами може вноситися:

- а) тільки у грошовій формі;
- б) тільки в натуральній формі;
- в) як у грошовій, так і в натуральній формах.

125. При передачі в користування на умовах угоди про розподіл продукції родовища корисних копалин загальнодержавного значення стороною угоди, поряд з інвестором, виступає:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;
- в) Державний комітет геології та використання надр;
- г) Міжвідомча комісія з питань угод про розподіл продукції.

126. Ліси України за своїм екологічним і соціально-економічним значенням поділяються на:

- а) 2 групи;
- б) 3 групи;
- в) 4 категорії;
- г) 6 категорій.

127. Документом, який дає право на заготівлю живиці, є:

- а) лісовий квиток;
- б) лісорубний квиток;
- в) лісорубний ордер;

г) лісовий ордер.

128. Максимальний термін короткострокового лісокористування становить:

- а) 1 рік;
- б) 3 роки;
- в) 5 років.

129. Довгострокове лісокористування виникає на підставі:

- а) лісового квитка;
- б) лісорубного ордера;
- г) державного акта на право тимчасового лісокористування;
- г) договору.

130. Заготівля живиці:

- а) це вид спеціального використання лісових ресурсів;
- б) вид короткострокового лісокористування;
- в) вид довгострокового лісокористування.

131. Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається:

- а) постійним лісокористувачем;
- б) районною або обласною державною адміністрацією;
- в) сільською, селищною або міською радою;
- г) обласним управлінням лісового і мисливського господарства.

132. Зміна цільового призначення лісових ділянок з метою використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства:

- а) погоджується з територіальними органами лісового господарства;
- б) погоджується з територіальними органами охорони навколишнього природного середовища;
- в) здійснюється місцевими радами або місцевими державними адміністраціями без додаткових погоджень.

133. Іноземці в Україні можуть бути власниками:

- а) земельних ділянок лісогосподарського призначення;
- б) окремих об'єктів рослинного світу, розташованих на належних їм земельних ділянках;
- в) рослин, занесених до Червоної книги України;
- г) лісів, віднесених тільки до 1 і 2 категорій.

134. До Зеленої книги України заносяться:

- а) рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, об'єкти рослинного світу;
- б) поширені у природних ландшафтах України рослини;

- в) типові рослинні угруповання;
- г) рідкісні рослинні угруповання;

135. Червону книгу України веде:

- а) Державна служба заповідної справи Мінприроди України;
- б) Державне агентство лісового господарства України;
- в) Державна служба Червоної книги України;
- г) Державна служба геодезії, картографії та кадастру.

136. Вкажіть, які з названих органів мають повноваження щодо управління в сфері використання та охорони тваринного світу:

- а) Державне агентство лісових ресурсів України;
- б) Міністерство лісового господарства України;
- в) Державне агентство рибного господарства України;
- г) Міністерство екології і природних ресурсів України;
- г) Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;
- д) Державний комітет мисливського господарства і полювання України.

137. Добування парнокопитних тварин і ведмедів здійснюється на підставі:

- а) мисливської ліцензії;
- б) картки відстрілу;
- в) облікової картки;
- г) контрольної картки добутої дичини.

138. Законодавче визначення якого терміна подано нижче?

“Дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах”:

- а) мисливство;
- б) спеціальне використання тваринного світу;
- в) полювання;
- г) утримання мисливських угідь.

139. Утримання мисливських тварин у напіввільних умовах передбачає:

а) утримання набутих в установленому порядку мисливських тварин у штучно створених умовах, в яких вони харчуються переважно природними кормами, але не мають можливості вільно переміщуватися за межі штучно ізольованої ділянки мисливського угіддя;

б) утримання мисливських тварин у неволі – утримання мисливських тварин у відповідних спорудах, де вони не мають можливості харчуватися природними кормами та самостійно виходити за межі таких споруд;

в) утримання набутих в установленому порядку мисливських тварин у штучно створених умовах, в яких вони мають можливість вільно переміщуватися за межі ділянки мисливського угіддя, але харчуються переважно за рахунок штучного підгодовування.

140. Ведення державного кадастру тваринного світу покладається на:

- а) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- б) Державний комітет ветеринарної медицини України;
- в) Державне агентство рибного господарства України;
- г) Державне агентство лісових ресурсів України.

141. Дозволи на здійснення промислового рибальства у рибогосподарських водоймах України надає:

- а) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- б) Державна ветеринарна і фітосанітарна служба України;
- в) Державне агентство рибного господарства України;
- г) Міністерство аграрної політики та продовольства України.

142. Полювання заборонено:

- а) у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду згідно з положеннями про ці об'єкти;
- б) в лісах першої категорії;
- в) в межах населених пунктів та на відстані ближче 200 м від окремо розташованих будівель;
- г) на землях комунальної та приватної власності.

143. Посвідчення мисливця особа може отримати з:

- а) 16 років;
- б) 18 років;
- в) 21 року.

144. На які відносини не поширюється дія Закону України “Про тваринний світ”:

- а) з приводу використання сільськогосподарської худоби;
- б) у сфері бджільництва;
- в) з приводу використання диких тварин, що утримуються в неволі;
- г) з приводу використання диких тварин, що утримуються в напіввільних умовах.

145. Виберіть правильні твердження, які характеризують правовий режим об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної книги України:

- а) вони не можуть перебувати у приватній власності;
- б) вони не можуть перебувати у комунальній власності;
- в) їх добування допускається лише в наукових та селекційних цілях;

г) законодавством встановлені підвищена кримінальна, адміністративна та майнова відповідальність.

146. Рішення про створення (оголошення) територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення приймає:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Мінприроди України.

147. Вкажіть, визначення якої природно-заповідної території подано нижче.

“Природоохоронна, науково-дослідна установа міжнародного значення, що створюється з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів”, – це:

- а) природний заповідник;
- б) біосферний заповідник;
- в) національний природний парк;
- г) заказник.

148. Для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів та інших об'єктів обслуговування відвідувачів національного природного парку призначена:

- а) зона регульованої рекреації;
- б) зона стаціонарної рекреації;
- в) господарська зона;
- г) буферна зона.

149. Який з наведених об'єктів не входить до природно-заповідного фонду:

- а) біосферний заповідник;
- б) парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва;
- в) історико-культурний заповідник;
- г) пам'ятка природи.

150. У межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду спеціальне природокористування:

- а) забороняється;
- б) дозволяється;
- в) допускається, якщо його здійснення не суперечить завданням і цільовому призначенню заповідної території або об'єкта.

151. Ботанічні сади – це:

- а) установи загальнодержавного значення;

- б) установи місцевого значення;
- в) можуть бути установами як загальнодержавного, так і місцевого значення.

152. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду веде:

- а) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- б) Державний комітет лісового господарства України;
- в) Національна академія наук України.

153. За своїм цільовим призначенням ландшафтними, ботанічними, загальнозоологічними, орнітологічними, ентомологічними, гідрологічними та іншими бувають:

- а) природні заповідники;
- б) біосферні заповідники;
- в) заказники;
- г) заповідні урочища.

154. Положення про природно-заповідну територію (об'єкт) затверджують:

- а) сільські, селищні, міські ради (якщо об'єкт знаходиться в межах населеного пункту) та місцеві державні адміністрації – якщо за межами;
- б) сільські, селищні, міські ради (якщо об'єкт місцевого значення) та місцеві державні адміністрації – якщо загальнодержавного;
- в) обласні ради (якщо об'єкт місцевого значення) та Кабінет Міністрів України – якщо загальнодержавного;
- г) Мінприроди України (якщо об'єкт загальнодержавного значення) і його територіальні органи – якщо місцевого.

155. Правовий режим яких із названих охоронюваних територій визначається з урахуванням міжнародно-правових норм:

- а) біосферні заповідники;
- б) водно-болотні угіддя як середовища існування водоплавних птахів;
- в) національні природні парки;
- г) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

156. Вкажіть, законодавче визначення якого поняття наведено нижче.

“Освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні” – це:

- а) природно-заповідна територія;
- б) рекреаційна зона;
- в) курорт;

г) лікувально-оздоровча зона.

157. Рішення про оголошення природних територій курортними територіями державного значення приймає:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Мінприроди України.

158. Проекти оголошення природних територій курортними в обов'язковому порядку підлягають:

- а) державній екологічній експертизі;
- б) державній санітарно-гігієнічній експертизі;
- в) державній землевпорядній експертизі.

159. У межах території округу санітарної охорони виділяються такі функціональні зони:

- а) суворого режиму;
- б) посиленого режиму;
- в) загального режиму;
- г) зона обмежень;
- г) зона спостережень.

160. Державний кадастр природних територій курортів веде:

- а) Мінприроди України;
- б) Міністерство культури і туризму України;
- в) Міністерство охорони здоров'я України;
- г) Міністерство освіти і науки України.

161. Приватизація санітарно-курортних закладів у межах курортних територій місцевого значення:

- а) забороняється в усіх випадках;
- б) забороняється приватизація спеціальних закладів і дозволяється інших;
- в) дозволяється незалежно від профілю санітарно-курортного закладу.

162. У наведеному переліку виберіть обов'язкові ознаки, яким повинна відповідати територія для оголошення її курортною:

- а) наявність лікувальних природних ресурсів;
- б) наявність об'єктів інфраструктури, призначених для лікування та оздоровлення людей;
- в) наявність рідкісних або унікальних пам'яток природи, що задовольняють естетичні та рекреаційні потреби людей;
- г) створення адміністративного центру, уповноваженого на управління ресурсами курортної території.

163. Вкажіть, законодавче визначення якого поняття наведено нижче.

“Природна територія, що має мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань”, – це:

- а) природно-заповідна територія;
- б) рекреаційна зона;
- в) курорт;
- г) лікувально-оздоровча зона.

164. Межі округів санітарної охорони курортів місцевого значення затверджуються:

- а) обласною радою;
- б) обласною державною адміністрацією;
- в) обласним управлінням охорони навколишнього середовища;
- г) обласним управлінням охорони здоров'я.

165. Будівництво багатоквартирних житлових будинків у межах другої зони санітарної охорони курорту:

- а) забороняється;
- б) дозволяється, але за умови наявності водопроводу й каналізації;
- в) дозволяється, але за умови зведення не більш як п'яти поверхів;
- г) дозволяється без обмежень за умови письмового зобов'язання додержання мешканців додержуватися вимог щодо санітарної охорони курорту.

166. Які з вказаних нормативних актів встановлюють вимоги щодо охорони атмосферного повітря:

- а) Повітряний кодекс України;
- б) Закон України “Про відходи”;
- в) Закон України “Про дорожній рух”;
- г) Лісовий кодекс України;
- д) Закон України «Про охорону атмосферного повітря».

167. Які органи мають повноваження в галузі використання та охорони атмосферного повітря?

- а) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- б) Міністерство охорони здоров'я України;
- в) Міністерство інфраструктури України;
- г) Державний комітет природних ресурсів України.

168. Перелік речовин, що забруднюють атмосферне повітря:

- а) встановлюється Мінприроди України та переглядається один раз на 5 років;
- б) встановлюється Мінприроди України та переглядається один раз на 3 роки;

в) встановлюється Кабінетом Міністрів України і переглядається один раз на 5 років;

г) встановлюється Кабінетом Міністрів України і переглядається один раз на 3 роки.

169. Дозволи на здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ, видаються:

а) Мінприроди України;

б) Мінпромполітики України;

в) Мінекономіки України;

г) така діяльність спеціального дозволу не потребує.

170. Державному обліку в галузі охорони атмосферного повітря не підлягають:

а) об'єкти, які справляють або можуть справити позитивний вплив на здоров'я людини або стан атмосферного повітря;

б) об'єкти, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людини або стан атмосферного повітря;

в) види та обсяги забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;

г) види та ступені впливу фізичних і біологічних факторів на стан атмосферного повітря;

г) об'єкти, які потрапляють у повітряний простір України з території інших держав або міжнародної території.

171. Державні стандарти в галузі охорони атмосферного повітря встановлюються:

а) Мінприроди України;

б) МОЗ України;

в) Держспоживстандартом України;

г) Кабінетом Міністрів України.

172. Повітряний простір України має верхню межу на висоті:

а) 10-11 км;

б) 100-110 км;

в) 1000-1 100 км.

173. Визначення якого виду нормативів у галузі використання та охорони атмосферного повітря подано нижче?

“Гранично допустимий викид забруднюючої речовини або суміші цих речовин, який визначається у місці його виходу з устаткування”:

а) норматив якості атмосферного повітря;

б) норматив гранично допустимого впливу фізичних і біологічних факторів стаціонарного джерела;

в) технологічний норматив допустимого викиду забруднюючих речовин;

г) норматив вмісту забруднюючої речовини у відпрацьованих газах і впливу фізичних факторів пересувного джерела.

174. Нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря:

а) встановлюються для кожного регіону залежно від природно-кліматичних, географічних, демографічних та інших чинників;

б) є єдиними для всієї території України, однак для деяких районів можуть бути менш суворими з урахуванням економічної доцільності та екологічної ситуації;

в) є єдиними для всієї території України, однак для деяких районів (курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних) можуть бути більш суворими.

175. Для визначення безпеки для здоров'я людини та екологічної безпеки під час проектування, будівництва підприємств та інших об'єктів проводиться:

а) тільки екологічна експертиза;

б) тільки санітарно-гігієнічна експертиза;

в) як екологічна, так і санітарно-гігієнічна експертиза.

176 Критерієм поділу екологічної безпеки на глобальну, національну, локальну та особисту є:

а) територіальний принцип;

б) об'єкт охорони;

в) спосіб забезпечення;

г) екологічно небезпечний вид діяльності.

177. Нормативи екологічної безпеки є:

а) єдиними для всієї території України;

б) можуть бути більш суворими для лікувально-оздоровчих і курортних зон;

в) можуть бути менш суворими для техногенно-забруднених територій, зокрема й території, що постраждала від аварії на ЧАЕС.

г) диференційовані в межах території України залежно від природно-кліматичних зон.

178. Виберіть правильне твердження:

а) ядерна та радіаційна безпека є тотожними категоріями;

б) ядерна та радіаційна безпека тісно пов'язані, оскільки ядерна безпека є основою радіаційної безпеки;

в) ядерна та радіаційна безпека тісно пов'язані, оскільки радіаційна безпека є основою ядерної безпеки;

г) це різні за змістом і не пов'язані між собою види екологічної безпеки.

179. Відповідно до Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком:

- а) Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування;
- б) Президента України та органів державної виконавчої влади;
- в) держави;
- г) Кабінету Міністрів України та місцевих державних адміністрацій.

180. Президент України оголошує окрему місцевість зоною надзвичайної екологічної ситуації:

- а) за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України;
- б) за поданням Кабінету Міністрів України;
- в) за поданням Міністерства з питань надзвичайних ситуацій України;
- г) за поданням Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

181. Указ Президента України про оголошення певної місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації Верховна Рада України затверджує протягом:

- а) двох днів;
- б) трьох днів;
- в) п'яти днів;
- г) п'яти робочих днів.

182. Небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила загибель людей або створює на об'єкті чи території загрозу життю і здоров'ю людей, призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання, транспортних засобів, порушення виробничого чи транспортного процесу або задає шкоди довкіллю, – це:

- а) аварія;
- б) катастрофа;
- в) кризова ситуація;
- г) катастрофічна ситуація.

183. Визначте у наведеному переліку найвищий рівень якості навколишнього середовища:

- а) чисте довкілля;
- б) здорове довкілля;
- в) сприятливе для життя і здоров'я довкілля;
- г) безпечне для життя і здоров'я довкілля.

184. В умовах надзвичайної екологічної ситуації не можуть бути обмежені:

- а) право власності на природні ресурси;
- б) право на безпечне для життя і здоров'я довкілля;
- в) право на екологічну інформацію;
- г) право загального природокористування.

185. Критерієм поділу екологічної безпеки на хімічну, біологічну, технічну, токсичну тощо є:

- а) територіальний принцип;
- б) об'єкт охорони;
- в) спосіб забезпечення;
- г) екологічно небезпечний вид діяльності.

186. Програма ООН з навколишнього середовища – це:

- а) міжнародна організація;
- б) міжнародна конвенція, в якій бере участь Україна;
- в) постійно діюча міжнародна конференція;
- г) резолюція Стокгольмської конференції з охорони навколишнього середовища.

187. Програма “Людина і біосфера” здійснюється під егідою:

- а) ЮНЕП;
- б) ЮНЕСКО;
- в) ПРООН;
- г) Економічної і Соціальної Ради ООН.

188. Яка з названих міжнародних організацій, що займаються питаннями охорони довкілля, не входить до системи ООН:

- а) ЮНЕП;
- б) ЮНЕСКО;
- в) Міжнародна морська організація;
- г) Міжнародний союз охорони природи.

189. Право на використання природних ресурсів Антарктики мають:

- а) США, Великобританія, РФ, Франція та ФРН за принципом секторального розподілу;
- б) всі зацікавлені держави;
- в) держави-учасниці Договору про Антарктику 1959 року.
- г) держави, які проводять у регіоні постійну або експедиційну наукову діяльність;
- г) жодна з держав, оскільки Антарктика (простір південніше 60-ї паралелі) проголошена міжнародним заповідником.

190. Конвенція про біологічне різноманіття 1992 року належить:

- а) до загальнополітичних договорів через своє велике значення для міжнародно-правової охорони довкілля;

- б) до комплексних договорів, оскільки під її охорону підпадають різні види природних ресурсів;
- в) до поресурсних договорів, оскільки охороняє лише окремий вид природних об'єктів;
- г) взагалі не є договором, оскільки її норми мають не обов'язковий, а рекомендаційний характер.

191. Обсяги допустимих викидів державами парникових газів, а також можливість продажу квот річних викидів передбачені:

- а) Конвенцією про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 року;
- б) Віденською конвенцією про охорону озонового шару 1985 року;
- в) Монреальським протоколом 1987 року до Віденської конвенції про охорону озонового шару;
- г) Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату 1992 року;
- г) Кіотським протоколом 1997 року до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

192. Рішення міжнародних організацій та конференцій з охорони довкілля мають:

- а) загальнообов'язковий характер;
- б) рекомендаційний характер;
- в) загальнообов'язковий характер для держав, які беруть участь у відповідній організації або конференції.

193. “Зелений кодекс поведінки держав” та “Порядок денний на XXI століття” були прийняті:

- а) на Стокгольмській конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року;
- б) на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро в 1992 році;
- в) Генеральною асамблеєю ООН у 1982 році як складові частини Всесвітньої хартії охорони природи;
- г) на Всесвітній конференції з глобального потепління в Москві в 2003 році.

194. Для режиму використання і охорони космічного простору характерним є принцип:

- а) свободи національного привласнення космічного простору і небесних тіл;
- б) заборони національного привласнення космічного простору і небесних тіл;
- в) можливість національного привласнення космічного простору і небесних тіл у порядку спеціальної міжнародно-правової процедури.

195. Які природні території в Україні мають міжнародне значення:

- а) біосферні заповідники;
- б) національні природні парки;
- в) природні заповідники;
- г) лікувально-оздоровчі та рекреаційні зони.

196. Ведення державного кадастру тваринного світу покладається на:

- а) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- б) Державний комітет ветеринарної медицини України;
- в) Державне агентство рибного господарства України;
- г) Державне агентство лісових ресурсів України.

197. Дозволи на здійснення промислового рибальства у рибогосподарських водоймах України надає:

- а) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- б) Державна ветеринарна і фітосанітарна служба України;
- в) Державне агентство рибного господарства України;
- г) Міністерство аграрної політики та продовольства України.

198. Полювання заборонено:

- а) у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду згідно з положеннями про ці об'єкти;
- б) в лісах першої категорії;
- в) в межах населених пунктів та на відстані ближче 200 м від окремо розташованих будівель;
- г) на землях комунальної та приватної власності.

199. Посвідчення мисливця особа може отримати з:

- а) 16 років;
- б) 18 років;
- в) 21 року.

200. На які відносини не поширюється дія Закону України “Про тваринний світ”:

- а) з приводу використання сільськогосподарської худоби;
- б) у сфері бджільництва;
- в) з приводу використання диких тварин, що утримуються в неволі;
- г) з приводу використання диких тварин, що утримуються в напіввільних умовах.

201. Виберіть правильні твердження, які характеризують правовий режим об'єктів тваринного світу, занесених до Червоної книги України:

- а) вони не можуть перебувати у приватній власності;
- б) вони не можуть перебувати у комунальній власності;
- в) їх добування допускається лише в наукових та селекційних цілях;

г) законодавством встановлені підвищена кримінальна, адміністративна та майнова відповідальність.

202. Вкажіть, оренда яких природних об'єктів не передбачена чинним законодавством:

- а) земельних ділянок;
- б) водних об'єктів (їх частин);
- в) ділянок надр;
- г) ділянок лісового фонду;

203. Які природні об'єкти належать до ресурсів загальнодержавного значення:

- а) підземні води;
- б) мисливські тварини в стані природної волі;
- в) живиця;
- г) природні заповідники;
- г) регіональні ландшафтні парки;
- д) несільськогосподарські рослини в межах населених пунктів.

204. Земельні ділянки за межами населених пунктів у власність і користування надають:

- а) районні та обласні ради;
- б) місцеві державні адміністрації;
- в) територіальні органи Державного комітету земельних ресурсів України.

205. Максимальний термін оренди землі становить:

- а) 10 років;
- б) 25 років;
- в) 50 років;
- д) 99 років.

206. Державний кадастр природних територій курортів веде:

- а) Мінприроди України;
- б) Міністерство культури і туризму України;
- в) Міністерство охорони здоров'я України;
- г) Міністерство освіти і науки України.

207. Приватизація санітарно-курортних закладів у межах курортних територій місцевого значення:

- а) забороняється в усіх випадках;
- б) забороняється приватизація спеціальних закладів і дозволяється інших;
- в) дозволяється незалежно від профілю санітарно-курортного закладу.

208. У наведеному переліку виберіть обов'язкові ознаки, яким повинна відповідати територія для оголошення її курортною:

- а) наявність лікувальних природних ресурсів;
- б) наявність об'єктів інфраструктури, призначених для лікування та оздоровлення людей;
- в) наявність рідкісних або унікальних пам'яток природи, що задовольняють естетичні та рекреаційні потреби людей;
- г) створення адміністративного центру, уповноваженого на управління ресурсами курортної території.

209. Вкажіть, законодавче визначення якого поняття наведено нижче.

“Природна територія, що має мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань”, – це:

- а) природно-заповідна територія;
- б) рекреаційна зона;
- в) курорт;
- г) лікувально-оздоровча зона.

210. Межі округів санітарної охорони курортів місцевого значення затверджуються:

- а) обласною радою;
- б) обласною державною адміністрацією;
- в) обласним управлінням охорони навколишнього середовища;
- г) обласним управлінням охорони здоров'я.

211. Будівництво багатоквартирних житлових будинків у межах другої зони санітарної охорони курорту:

- а) забороняється;
- б) дозволяється, але за умови наявності водопроводу й каналізації;
- в) дозволяється, але за умови зведення не більш як п'яти поверхів;
- г) дозволяється без обмежень за умови письмового зобов'язання додержання мешканців додержуватися вимог щодо санітарної охорони курорту.

212. Порушення правил рибальства тягне за собою кримінальну відповідальність у разі:

- а) завдання істотної шкоди;
- б) використання заборонених знарядь і засобів лову;
- в) масового знищення риби;
- г) незаконного добування морських ссавців чи зайняття іншим водним добувним промислом.

213. Виберіть правильне твердження:

- а) шкода, заподіяна довкіллю, підлягає відшкодуванню у повному обсязі незалежно від сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища;

б) розмір шкоди, заподіяної довкіллю, зменшується на суму збору за забруднення навколишнього природного середовища;

в) шкода, заподіяна довкіллю, не підлягає відшкодуванню у разі сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища.

214. Відповідальність за екологічну шкоду незалежно від вини заподіювача настає у разі:

а) заподіяння ядерної шкоди оператором ядерної установки внаслідок ядерного інциденту;

б) заподіяння радіаційної шкоди оператором ядерної установки внаслідок ядерного інциденту;

в) залпового скиду забруднюючих речовин внаслідок аварії на водогосподарському об'єкті.

г) погіршення якості природного ресурсу, наданого в оренду чи тимчасове користування.

215. Розмір відшкодування шкоди, завданої екологічним правопорушенням, може бути зменшений у разі:

а) важкого матеріального становища фізичної особи - заподіювача;

б) сплати збору за забруднення довкілля суб'єктом господарської діяльності;

в) притягнення фізичної особи-заподіювача до адміністративної відповідальності із застосуванням стягнення у вигляді штрафу;

г) якщо чинним законодавством не встановлені спеціальні такси для обчислення розміру відшкодування.

216. Які екологічні права не можуть бути обмежені:

а) право на загальне користування об'єктами державної і комунальної власності;

б) право на безпечне для життя і здоров'я довкілля;

в) право приватної власності на природні об'єкти;

г) право на екологічну інформацію.

217. Юридичними критеріями безпеки навколишнього середовища є:

а) ліміти природокористування;

б) гранично допустимі концентрації шкідливих речовин;

в) гранично допустимі рівні шкідливого впливу;

г) екологічні ліцензії.

218. Які із вказаних екологічних прав людини закріплені в Конституції України:

а) право власності на природні ресурси;

б) право загального природокористування;

в) право на екологічну інформацію;

г) право на участь у проведенні громадської екологічної експертизи.

219. Які із вказаних екологічних обов'язків закріплені у Конституції України:

- а) охороняти природу;
- б) не завдавати шкоди довкіллю;
- в) раціонально використовувати природні ресурси;
- г) здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки.

220. Система екологічної освіти і виховання:

- а) належить до організаційних гарантій екологічних прав;
- б) належить до політичних гарантій екологічних прав;
- в) належить до ідеологічних гарантій екологічних прав;
- г) взагалі не належить до системи гарантій екологічних прав.

221. Спеціальні гарантії екологічних прав – це:

- а) юридичні гарантії;
- б) політичні гарантії;
- в) економічні гарантії;
- г) ідеологічні гарантії.

222. Які способи захисту екологічних прав належать до самозахисту:

- а) звернення до суду;
- б) звернення до адміністративних органів;
- в) громадські акції;
- г) погодження спірних питань без звернення до юрисдикційних органів;
- г) звернення з запитом до державного органу про надання екологічної інформації.

223. У наданні екологічної інформації може бути відмовлено, якщо:

- а) ця інформація є державною таємницею;
- б) ця інформація є конфіденційною;
- в) запитуваний орган не володіє відповідною інформацією;
- г) надання екологічної інформації не оплачено у встановленому порядку.

224. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це:

- а) активне право;
- б) пасивне право;
- в) активно-пасивне право.

225. Екологічні права іноземців в Україні обмежуються в частині:

- а) права власності на окремі категорії земель;
- б) права користування окремими категоріями земель;
- в) права на участь в екологічних референдумах;
- г) права на об'єднання в екологічні громадські організації.

226. Згідно з Водним кодексом України абоненти – це:

- а) вторинні водокористувачі;
- б) суборендарі водних об'єктів;
- в) споживачі води, що отримують її за цивільно-правовими договорами;
- г) спеціальний підрозділ державної служби охорони вод.

227. Іноземці, які отримали в спадщину земельну ділянку водного фонду і розташовану на ній водойму:

- а) зобов'язані відчужувати її протягом 6 місяців;
- б) зобов'язані відчужувати її протягом 1 року;
- в) не зобов'язані відчужувати таку земельну ділянку.

228. Перелік водних об'єктів, що віднесені до лікувальних, затверджується:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Мінприроди України;
- в) МОЗ України;
- г) обласними радами щодо своєї території.

229. Вкажіть, які водні об'єкти можуть перебувати в приватній власності:

- а) невеликі джерела (струмки), що знаходяться на ділянках приватної власності;
- б) невеликі замкнені природні водойми, що знаходяться на ділянках приватної власності;
- в) штучні водойми незалежно від площі дзеркала;
- г) невеликі підземні водоносні горизонти, місце розташування яких не виходить за поверхневі межі земельної ділянки приватної власності.

230. Водні об'єкти можуть передаватися в оренду:

- а) для ведення рибного господарства;
- б) для потреб водного транспорту;
- в) для потреб гідроенергетики;
- г) для лікувальних і оздоровчих потреб.

231. Максимальний термін довгострокового водокористування становить:

- а) 10 років;
- б) 20 років;
- в) 25 років.

232. Дозвіл на спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення надає:

- а) обласна рада за погодженням з органами Держводгоспу України;
- б) обласна рада за погодженням з органами Мінприроди України;

в) обласна державна адміністрація за погодженням з органами Держводгоспу України

г) обласна державна адміністрація за погодженням з органами Мінприроди України.

233. На водному об'єкті, наданому в оренду, загальне водокористування:

а) здійснюється безперешкодно і не може обмежуватися;

б) може зазнавати обмежень, які встановлюються орендарем;

в) допускається лише на умовах, встановлених орендарем за погодженням з орендодавцем.

234. Дозвіл на спеціальне використання води водних об'єктів загальнодержавного значення надають:

а) органи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України;

б) органи Державного агентства водних ресурсів України;

в) Кабінет Міністрів України та місцеві державні адміністрації;

г) такі об'єкти перебувають у державній власності і тому їх використання є загальнодоступним і не потребує спеціальних дозволів.

235. Лісосплав в Україні:

а) дозволений на всіх водотоках;

б) дозволений на всіх водотоках, крім малих річок;

в) дозволений на всіх водотоках, крім судноплавних річок;

г) дозволений на всіх водотоках, крім гірських річок;

г) заборонений на всіх водних об'єктах.

236. Які з вказаних нормативних актів встановлюють вимоги щодо охорони атмосферного повітря:

а) Повітряний кодекс України;

б) Закон України "Про відходи";

в) Закон України "Про дорожній рух";

г) Лісовий кодекс України;

д) Закон України «Про охорону атмосферного повітря».

237. Які органи мають повноваження в галузі використання та охорони атмосферного повітря?

а) Міністерство екології та природних ресурсів України;

б) Міністерство охорони здоров'я України;

в) Міністерство інфраструктури України;

г) Державний комітет природних ресурсів України.

238. Перелік речовин, що забруднюють атмосферне повітря:

- а) встановлюється Мінприроди України та переглядається один раз на 5 років;
- б) встановлюється Мінприроди України та переглядається один раз на 3 роки;
- в) встановлюється Кабінетом Міністрів України і переглядається один раз на 5 років;
- г) встановлюється Кабінетом Міністрів України і переглядається один раз на 3 роки.

239. Дозволи на здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ, видаються:

- а) Мінприроди України;
- б) Мінпромполітики України;
- в) Мінекономіки України;
- г) така діяльність спеціального дозволу не потребує.

240. Державному обліку в галузі охорони атмосферного повітря не підлягають:

- а) об'єкти, які справляють або можуть справити позитивний вплив на здоров'я людини або стан атмосферного повітря;
- б) об'єкти, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людини або стан атмосферного повітря;
- в) види та обсяги забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;
- г) види та ступені впливу фізичних і біологічних факторів на стан атмосферного повітря;
- г) об'єкти, які потрапляють у повітряний простір України з території інших держав або міжнародної території.

241. Державні стандарти в галузі охорони атмосферного повітря встановлюються:

- а) Мінприроди України;
- б) МОЗ України;
- в) Держспоживстандартом України;
- г) Кабінетом Міністрів України.

242. Повітряний простір України має верхню межу на висоті:

- а) 10-11 км;
- б) 100-110 км;
- в) 1000-1 100 км.

243. Визначення якого виду нормативів у галузі використання та охорони атмосферного повітря подано нижче?

“Гранично допустимий викид забруднюючої речовини або суміші цих речовин, який визначається у місці його виходу з устаткування”:

- а) норматив якості атмосферного повітря;
- б) норматив гранично допустимого впливу фізичних і біологічних факторів стаціонарного джерела;
- в) технологічний норматив допустимого викиду забруднюючих речовин;
- г) норматив вмісту забруднюючої речовини у відпрацьованих газах і впливу фізичних факторів пересувного джерела.

244. Нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря:

- а) встановлюються для кожного регіону залежно від природно-кліматичних, географічних, демографічних та інших чинників;
- б) є єдиними для всієї території України, однак для деяких районів можуть бути менш суворими з урахуванням економічної доцільності та екологічної ситуації;
- в) є єдиними для всієї території України, однак для деяких районів (курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних) можуть бути більш суворими.

245. Для визначення безпеки для здоров'я людини та екологічної безпеки під час проектування, будівництва підприємств та інших об'єктів проводиться:

- а) тільки екологічна експертиза;
- б) тільки санітарно-гігієнічна експертиза;
- в) як екологічна, так і санітарно-гігієнічна експертиза.

